

ECONOMISCH
STATISTISCHE
BERICHTEN

Vacatures

HET MINISTERIE VAN HANDEL EN NIJ-
VERHEID, Bezuidenhoutseweg 30, 's-Gravenhage,
vraagt een leidende kracht voor

Economisch onderzoekingswerk

alsmede eenige medewerkers op dit gebied, in staat tot zelfstandige wetenschappelijke arbeid. Uitsluitend economen met academische opleiding komen in aanmerking. Brieven m. uitv. opgave van levensloop en referenties aan den Chef van de afd. Personeel. Persoonlijke aanmelding alleen na oproep.

Groote Maatschappij met internationale belangen vraagt

Belastingdeskundige

met juridische en/of fiscale opleiding en kennis van boekhouden. Leeftijd bij voorkeur omstreeks 30 jaar.

Sollicitaties met volledige opgave van alle ter zake dienende gegevens schriftelijk onder No. 214 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

HET DIRECTORAAT GENERAAL VAN DE PRIJZEN roept sollicitanten op voor de vervulling van eenige belangrijke

Leidende Functies.

Bij voorkeur economen met ruime bedrijfs en/of ambtelijke ervaring. Uitsluitend schriftelijke sollicitaties m. bijvoeging van foto en m. uitv. bijzonderheden omtrent persoon en loopbaan aan bovengenoemde instelling, Bezuidenhoutseweg 97 te 's-Gravenhage.

Bij groote industriële onderneming is plaats voor een prima kracht, om werkzaam te zijn als

Assistent van de Directie.

In aanmerking komen afgestudeerden van Handelshoogeschool, commercieel onderlegde Mr. in de rechten of alleszins bekwame niet-gegradueerden. Leeftijd tot 30 jaar, Gods. R. K. Met de hand geschreven brieven met omschrijving levensloop onder No. 217 Bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam. Zoo mogelijk foto bijvoegen.

De HOOFDGROUP AMBACHT vraagt voor haar bureau te 's-Gravenhage:

Chef van de economisch-statistische afdeling, economisch doctorandus, leeftijd 30-40 jaar, ruime ervaring op gebied van economisch researchwerk, organisatorische bekwaamheid.

Eenige jonge econ. doctorandi

voor bovengenoemde afdeling, bij voorkeur met eenige praktijk van econ. stat. onderzoekingswerk.

Jong jurist,

ter assistentie van Chef Jurid. Afdeling, redactionele ervaring. Bekendheid met vraagstukken en wetgeving van het Kleinbedrijf gewenscht, echter niet noodzakelijk.

Personeelchef

leeftijd niet beneden 30 jaar, sociale instelling, grondige praktische ervaring op gebied van personeels- en sociale aangelegenheden.

Archivaris,

grondige kennis van U. D. C. en documentatie-werkzaamheden.

Assistent(e) Directie;

minstens middelbare opleiding, vlot, beschaafd optreden, zelfstandig en accuraat werken, administratief onderlegd.

Geroutineerde steno-typiste

voor de directie-secretarie.

Brieven te richten aan den Secretaris, tijdelijk Amaliastraat 10, 's-Gravenhage. Gegadigden voor de functies, genoemd onder 1, 4 en 5 moeten bereid zijn zich aan een psychotechnisch onderzoek te onderwerpen. Persoonlijk bezoek alleen na oproeping.

R. MEES & ZONEN

Ao. 1720

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

Rotterdam, Amsterdam (Ass.), 's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen

Behandeling van alle **Bankzaken**
Bezorging van alle **Assurantiën**

Ook in de jaren
1940-1945

„Koninklijke”
Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

Naam: Venn.

Hollandsche Belegging- en Beheer-Mij.

Anno 193)

Heeregracht 320 - A'dam

Beoordeeling en Beheer van vermogens, pensioen- en spaarfondsen, belegde reserves, effectenportefeuilles ten behoeve van ondernemingen, stichtingen, verenigingen, particulieren.

Commissarissen:

Prof. Ir. I. P. de Vooy;

Drs. J. H. Gispén;

Mr. J. E. Scholtens.

Directie:

Gerlof Vriwey;

Dr. F. Ph. Groeneweld;

A. C. Leeuwenburgh.

gispén

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

VOORDELEN EENER BANKRELATIE

SPECIALE AANDACHT VOOR DE BELANGEN
VAN PARTICULIERE CLIENTEN

ROTTERDAMSCHЕ BANKVEREENIGING
ROTTERDAM · AMSTERDAM

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIE-KANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening

Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

In Hernieuwd Nederland

neemt de

Amsterdamsche Bank N.V.

haar taak in vollen omvang weder op

Haar diensten staan ook te Uwer beschikking
131 Bijkantoren en Zitdagen in Nederland

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

30E JAARGANG

WOENSDAG 29 AUGUSTUS 1945

No. 1478

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; N. J. Polak;
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Mededeeling aan abonne's.

Daar onder de huidige omstandigheden een nauwkeurige kostprijsberekening nog niet valt te maken, verzoeken wij aan abonne's het abonnementsgeld ad f 20,85 (voor het buitenland f 23,—) voor den jaargang 1945 te willen doen overboeken op girorekening 8408, ten name van „Weekblad Economisch-Statistische Berichten”, of op onze rekening bij de Heeren R. Mees & Zoonen. Eventueele verrekeningen kunnen dan in de volgende periode plaats vinden.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Donateurs en Leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verderre publicaties.

Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 98340. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museumpark, Rotterdam (C.).

Alle correspondentie betreffende advertenties gelieve U te richten aan de Fa. H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam. (Tel. 69300, toestel 6).

BERICHT AAN DE ABONNE'S.

De redactie verzoekt aan abonne's, voorzover deze het abonnementsgeld nog niet voldeden, om ingevolge de mededeeling van den Directeur der Postcheque- en Girodienst, betreffende de drukke werkzaamheden bij dien Dienst, betalingen zooveel mogelijk te voldoen door storting of overschrijving via bankrekeningen op onze rekening bij de Heeren R. Mees & Zoonen, Rotterdam.

INHOUD:

	Blz.
Sociale bedrijfseconomie? door Prof. Dr. J. F. ten Doesschate	82
Vergoeding van oorlogsschaden door S. Posthumus	83
Hoë krijgen wij de schade door Duitschland vergoed? door G. J. Hammerstein	86
De monetaire saneering in België door G. A. Surie	89
Aanteekeningen:	
Documentatie over de wetgeving in Nederland in oorlogstijd	92
Redifon radio-verwarming	92
Ontvangen boeken	92
Statistieken:	
De Nederlandsche Bank; verkorte balans en voornaamste posten in duizenden guldens	93

DEZER DAGEN

kenmerk is ook de ommezwaai in de toekomstwaardering. Vijf jaar lang had iedere dag genoeg aan zijn eigen kwaad en begonnen alle plannen met de zekerheid, dat er toch iets tusschen zou komen, dan wel met een ontbrekende begintermijn. Thans zijn na een maand niet alleen 30 dagen voorbij, doch ook een periode, waarin constructieve doeleinden konden worden verwezenlijkt. En hiermee verschijnt het vraagstuk der urgentie. Sommige nadenkende menschen vonden reeds twee jaar geleden het uitdenken van een verkiezingsmethode urgent; andere menschen daarentegen een jaar geleden het bestellen van nieuwe bankbiljetten nog niet de moeite waard. En als gevolg van het laatste is er nu geen zwarte tabak te krijgen, de eenige stimulans, waarop mannelijk Nederland reageert. Weliswaar is het voor den herbouw van Nederland belangrijk, dat de schoorsteenen rooken, doch belangrijker schijnt het, dat de mannen als schoorsteenen kunnen rooken. Sigaretten zijn momenteel het betaalmiddel voor bonlooze overreding bij uitstek.

Intusschen zijn niet alle verwachtingen in rook vervlogen. Nederland groeit stilaan uit sommige der lichtste lidteekens van den oorlog. De eerste neiging om, na vijf jaar gedwongen gewilligheid, eigen recht te zoeken door het werk neer te leggen, heeft plaats gemaakt voor meer inzicht in de nationale situatie. De Wieringermeer werd gedicht en zelfs voor den afgesproken tijd; de dijk bij Vlissingen is nagenoeg gedicht, mede dank zij de zinkstukken van een kunstmatige haven, die niet aan den oorlog te pas kwam, en uit het Zuiden kwamen langs de waterwegen vaartuigen, gevuld met urgentie-oplossing no. 1: steenkool.

En misschien verminderen ook internationaal de kansen, dat nog meer wonden zullen worden geslagen. De Sovjet-Unie en Groot-Brittannië hebben het Handvest der Naties geratificeerd, doch van grooter onmiddellijk belang is het verdrag tusschen de Sovjet-Unie en de Regeering van Tsjang-Kai-Sjek, dat de kansen op vrede in China aanmerkelijk vergroot. Intusschen gaat de vredesviering over de geheele wereld voort. Terwijl heel Nederland snakt naar de rijwielen, die uit Duitschland terug moeten komen, hebben de Vereenigde Staten de vrede gevierd met een wild autofestijn, dank zij het onmiddellijk vrijgeven der benzine. Volgens Amerikaansche commentatoren was het dringendste vredesideaal van den Amerikaanschen burger hiermee vervuld. Er zit in urgentie toch wel iets subjectiefs.

SOCIALE 'BEDRIJFSECONOMIE' ?

De groote omwenteling, welke zich in de achter ons, ten deele-vóór den oorlog, liggende jaren op het gebied van het economisch denken heeft voltrokken, zal ook aan de bedrijfseconomie niet zonder invloed voorbijgaan.

Het is nog niet zo lang geleden, dat officieel geleeraard werd, dat volledige vrijlating van het economisch leven voor de particuliere onderneming en voor het geheel der samenleving een maximum aan welvaart zou meebrengen, terwijl er tegenwoordig niet velen meer te vinden zijn, die dit verlaten standpunt zouden willen verdedigen.

De gemeenschap is voor zich het recht gaan opeischen, in het economisch leven regelend en vooral coördineerend op te treden. Waar het verreweg belangrijkste deel van dat economisch leven, n.l. de productie, in de bedrijven plaats vindt, mag de vraag gesteld worden, of de aangegeven ontwikkeling niet ook de bedrijfseconomie essentieel beïnvloed heeft. M.a.w.: is het inzicht, dat maximale winsten der ondernemingen niet met maximale volkswelvaart samengaan, van invloed op dit complex van leerstellingen, dat voornamelijk ten tijde van de „vrije” economie is geboren?

Deze vraag zal o.i. bevestigend beantwoord moeten worden. Nog te veel wordt bedrijfseconomie voor ondernemings-economie aangezien en ziet men mitsdien het opperste doel der productie in het bereiken van een zoo groot mogelijke rentabiliteit van het in de productie geïnvesteerde kapitaal. Het ware o.i. meer in overeenstemming met heel den geestelijken habitus van het economisch denken van dezen tijd om het opperste doel van bedrijf en onderneming te zien in de voorziening der samenleving van zoo goed mogelijke producten of diensten, met opoffering van een zoo gering mogelijk quantum productiemiddelen. We zijn als natie verarmd en zullen als natie, dat is dus als geheel, moeten trachten er weer bovenop te komen. De directeur eener N.V., die zijn taak aldus ziet en zich losmaakt van de bedrijfseconomie als „winstleer”, is o.i. geen slecht, maar zelfs een zeer goed bedrijfsleider.

Men moet trouwens niet trachten tegen den stroom in te roeien. Mey & Snel bijv.¹⁾, nadat zij het begrip waarde, van het standpunt der gemeenschap gezien, hebben omschreven als de beteekenis, die de goederen hebben voor de behoeftebevrediging van die gemeenschap, voegen hieraan toe: „De doelstelling der bedrijfshuishouding is meer beperkt. Niet om onmiddellijke behoeftebevrediging gaat het hier, doch om vorming van inkomen (cursifeering van ons, t. D.). Juist deze tegenstelling ontmoet o.i., al moge zij historisch verklaarbaar en door velen aanvaard zijn, in den tegenwoordigen tijd bezwaar. De bedrijfseconomie zal toch moeten mee-evolveeren met de algemeene economische inzichten, welke een instelling op het algemeen belang eischen. Blijft zij, in een tijd, waarin het overheerschen van bedrijfs- of groepsbelangen waar mogelijk wordt tegengewerkt, bij haar beperkte doelstelling stil staan, dan zal zij achterop geraken.

De fiscus, intusschen, is een zóó groot deel van de overwinsten der ondernemingen voor de gemeenschap, gaan opeischen, dat het — boven een bepaalde grens — beslist niet meer waar is, dat vorming van inkomen de doelstelling der bedrijfsleiding is. Wie, wel eens de verwoede pogingen van sommige directies heeft gadeslagen om „kosten te maken”, teneinde overwinsten te vermijden, zal wellicht toegeven, dat het, ook bedrijfseconomisch, juistere geweest ware, indien deze directies hun verkoopprijzen lager gesteld hadden ten behoeve van de gemeenschap, in stede van een door de omstandigheden gecreëerde relatieve monopoliepositie uit te buiten.

Wil men trouwens het inkomen der bedrijven rationeel beïnvloeden, dan zal men toch in de eerste plaats de in- en verkooppolitiek, en met name de bepaling der aanbod-

prijzen op de verkoopmarkt, in eigen hand moeten hebben. Ook dit, nu, is niet langer waar. De inkoop — if any — geschiedt veelal op toewijzing door de Overheid en de he:le prijspolitiek van de Overheid is erop gericht, zoowel de prijzen der producten als die der kostenbestanddeelen te beheerschen. Hiermede is automatisch ingegrepen in de winstmarge en daarmee in het inkomen der produceerende bedrijven.

„De Regeering”, zoo valt in „Economische Voorlichting” te lezen²⁾, „wil het bedrijfsleven organiseren in organen, waarin Overheid, ondernemers en arbeiders zijn samengebracht”. Stelt men nu, zooals wij meenen, dat noodzakelijk is, niet de inkomensvormende doch de produceerende taak van het bedrijfsleven op de eerste plaats, dan is een antithese tusschen de standpunten dezer drie groepen a priori veel minder waarschijnlijk dan in het andere geval. Is het inkomen te groot, dan ontstaat er, naar de ervaring leerde, zoowel bij de Overheid als bij de arbeiders een g'voel van wrevel tegen het gevoerde bedrijfsbeleid.

Wij zien daarbij geenszins over het hoofd, dat ondernemen is: risico dragen en dat den ondernemer derhalve, boven een normale vergoeding voor de aanwending van het kapitaal in het productieproces, een risicopremie toekomt. In slechte jaren is er niemand, die hem een vast inkomen garandeert; in goede jaren mag hij dus reserveeren. Ook moet hij als ondernemer vooral niet „doodgeordend” worden. Hij moet voldoende armslag overhouden om de in het productieproces zoo noodzakelijke dynamica te verzekeren. Maar dit alles behoeft hem niet te beletten zich medeverantwoordelijk voor het geheel te voelen en niet uitsluitend op de belangen van zichzelf of zijn aandeelhouders en tantiëmisten acht te slaan.

Uit het voorgaande volgde reeds, dat een aantal bedrijfseconomisch uiterst belangrijke beslissingen tegenwoordig niet meer *in*, maar *buiten* de bedrijven, n.l. door overheidsinstellingen, wordt genomen. De leer van de kostprijsbepaling, de bepaling der aanbodprijzen op de markt, het zoeken van de gunstigste inkoopmarkten en van de meest rationeele verkoopsorganisatie zijn zonder twijfel typisch bedrijfseconomische onderwerpen. Maar *wie* calculeert de kostprijzen, wie bepaalt de aanbodprijzen, de inkoopmarkten en de omvang en samenstelling van het afnemersapparaat der bedrijven? In vele gevallen een overheidsinstantie. Het is dan ook een archaïsme, de bedrijven der ondernemingen nog steeds te willen zien als middelen om een bepaald kapitaal zoo rendabel mogelijk te exploiteeren. Rentabiliteit en productiviteit-voor-het-gheheel-der-samenleving zijn geen functie van elkaar. Naarmate de leiding van het economisch proces een meer gecentraliseerden vorm aanneemt, dient dit inzicht gemeengoed te worden. En tevens wordt dan de eisch steeds gebiedender, dat slechts de bekwaamste economisten en bedrijfseconomisten de in aanmerking komende departementale functies bekleeden. Wanneer de beslissingen verschuiven, moet de competentie meerverschuiven en men mag in twijfel trekken, of dit reeds in voldoende mate geschied is. Vooral van *deze* bedrijfseconomisten moet, naast zuiver economisch, ook sociologisch inzicht verlangd worden.

Tot slot nog een enkel woord over de opleiding der bedrijfseconomisten. De bedrijfseconomie begint zich — binnen het kader der algemeene economie — te ontwikkelen tot een zelfstandigen tak van wetenschap, die piçce de résistance van een doctorale studie kan zijn. Teneinde deze stelling tot haar volle recht te laten komen, zou men bedrijfseconomisten moeten opleiden, die het *geheele* terrein van dit studievak beheerschen en daartegenover op het gebied van de algemeene economie, de geld- en de conjunctuurleer een minder diepgaande studie verrichten. Het aanbod op de arbeidsmarkt zou dan bestaan

¹⁾ „Leerboek der bedrijfseconomie”, Wassenaar 1942, deel I, pag. 9.

²⁾ „Economische Voorlichting” van 13 Juli 1945.

uit a. algemeene economen, b. bedrijfseconomen, c. „staatkundige” economen. De algemeene economen zouden in hun doctorale tijd de bedrijfseconomie niet in alle finesses bestudeerd hebben, de bedrijfseconomen d.e.t. niet alle onderdeelen van de algemeene economie. Foutieve investeringen in arbeidskracht zouden aan de zijde van de „vraag” naar economen³⁾ voorkomen kunnen worden door aan deze verschillen in de opleiding voldoende bekendheid te geven.

Het is een evolutie, die ons — wil men de studie bij de snel voortschrijdende ontwikkeling van zowel algemeene als bedrijfseconomie niet te lang laten worden — zeer waarschijnlijk voorkomt.

t. D.

³⁾ D.i. dus voornamelijk de Overheid, het bedrijfsleven en de bedrijfsorganisaties.

VERGOEDING VAN OORLOGSSCHADEN ¹⁾.

Het vraagstuk van de vergoeding van oorlogsschaden heeft een internationaal en een binnenlandsch aspect; hier zal uitsluitend over de binnenlandsche zijde van het vraagstuk worden gesproken.

Bij een schaderegeling binnenslands moet nog worden onderscheiden tusschen 1) het vraagstuk van de terugvordering (revindicatie) van verloren gegane en bij derden aangetroffen roerende en onroerende zaken langs privaatrechtelijken weg, alsmede vordering tot schadevergoeding wegens onrechtmatige daad en 2) de tegemoetkoming door den Staat in geld of goederen aan natuurlijke en rechtspersonen wegens schade geleden door of in verband met den oorlog en de bezetting. Het is uitsluitend aan het sub 2) genoemde vraagstuk waaraan de hierna volgende beschouwingen zijn gewijd.

Wanneer de Overheid ertoe besluit tegemoet te komen in gevallen, waarin zij daartoe formeel niet is gebonden, kan zij uitgaan van twee in wezen verschillende standpunten. In de eerste plaats kan zij zich bij een schaderegeling baseeren op overwegingen, zooals die ten grondslag liggen aan de averij grosse (a) en in de tweede plaats kan zij uitgaan van de gedachte: steun naar behoefte (b).

(a) Wanneer een schip in nood verkeert en het kan alleen worden gered door opoffering van een deel van de lading, is het billijk, dat de schade niet alleen wordt gedragen door degenen wier goederen overboord zijn gegooid, maar door allen, die er belang bij hadden, dat dit gebeurde en wel in verhouding tot dit belang. Wanneer men den oorlog ziet als een algemeene bedreiging van ons volksbestaan, een bedreiging waaraan slechts het hoofd kan worden geboden ten koste van zware en volkomen willekeurig verdeelde verliezen, is het billijk deze verliezen niet te laten dragen door degenen, die er toevallig door zijn getroffen, maar eischt het algemeen rechtsgevoel dat deze verliezen ten laste worden gebracht van de gemeenschap en wel pro rata van het belang van elk van haar leden.

(b) Ziet men daarentegen de verwoestingen van den oorlog en de bezetting als onvermijdelijke slagen van het noodlot, waarop ons besluit om ons tegen den vijand te weer te stellen in het algemeen gesproken nauwelijks invloed heeft gehad dan is het begrijpelijk, wanneer men de tegemoetkoming van de Overheid wil beperken tot

die concrete gevallen waarin de verliezen inderdaad een duidelijk aanwijsbaar gevolg zijn van bepaalde daden van verzet en voorts tot die gevallen, waarin de getroffenen zoo buiten alle proporties zijn geslagen, dat zij zonder hulp zouden dreigen te declasseren of te gronde te gaan. Niet de omvang van de schade op zichzelf beschouwd, maar de mate waarin de getroffene tegemoetkoming behoeft om zich economisch of maatschappelijk te kunnen handhaven, wordt dan de grondslag voor de vast te stellen vergoeding.

Het is begrijpelijk, dat dadelijk na de oorlogsdagen van Mei 1940 het sub (a) besproken standpunt algemeen werd aanvaard en de grondslag werd voor de in December van dat jaar afgekondigde schaderegeling. De verwoestingen tengevolge van de gevechtshandelingen, het bombardement van Rotterdam, Middelburg en den Helder, het waren allen directe gevolgen van het militair verzet tegen de Duitsche invasie; de vergelijking met de averij grosse lag voor de hand. Het is ook begrijpelijk, dat de daaropvolgende schade door de bezetting aanvankelijk uit eenzelfde gezichtspunt werden bekeken. Waarom zou men de schade door de Duitschers aangericht tijdens de bezetting anders beoordeelen dan die, welke door hen was aangericht tijdens de gevechten, die ons moesten onderwerpen? Waarom zou men de schade van Duitsche bommen, die waren uitgeworpen om ons te vernietigen, wel en die van de Engelsche en Amerikaansche piloten, die kwamen om de Duitschers murw te maken en onze bevrijding voor te bereiden, niet vergoeden? Toch lijkt achteraf de vraag gewettigd, of de aanvankelijk zoo zeer voor de hand liggende vergelijking met de averij grosse — nu wij de 5 jaren van oorlog en bezetting in hun geheel kunnen overzien — nog dezelfde overtuigingskracht bezit als in de Meidagen van 1940. Maar zelfs geheel afgezien hiervan: in hoeverre dwingt de feitelijke ontwikkeling van de gebeurtenissen, de geleidelijk steeds gecompliceerder wordende reeks van oorzaken van alle tijden en in verband met den oorlog en de bezetting geleden schade om ons opnieuw rekenschap te geven van de grondslagen voor een schaderegeling, die — in welken vorm dan ook — dringender is geworden dan ooit?

De gedachte van de averij grosse.

(a) Wie uitgaat van de gedachte van de averij grosse, wie — althans in beginsel — een algeheel herstel van de door en in verband met den oorlog geleden schade van staatswege voorstaat, stelt het causale verband voorop; hij aanvaardt de economische verhoudingen, zooals die bestonden bij het begin van den oorlog als een gegeven, niet discutabele grootte; zijn streven is erop gericht die verhoudingen te herstellen, *voorzoover daarin door den oorlog verandering is gebracht*. Wat houdt dit in? Dit houdt in de eerste plaats in, dat men ook inderdaad in staat moet zijn, het oorzakelijk verband aan te wijzen tusschen oorlog en schade en zulks niet alleen incidenteel maar algemeen. Het is niet alleen noodig, dat men de band tusschen oorzaak en gevolg moet kunnen aanwijzen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, maar ook, dat overal waar dit verband bestaat een tegemoetkoming wordt verleend. Het laatste is even wezenlijk als het eerste. Het streven naar rechtvaardigheid, dat ten grondslag ligt aan een regeling tot schadevergoeding door middel van een „omslag” is slechts te verwezenlijken, naarmate men erin slaagt dit oorzakelijk verband in zijn vollen omvang te reconstrueeren. De omstandigheid, dat het hier niet geldt, het al of niet erkennen van formeele rechten, maar het toepassen van een zekere sociale rechtvaardigheid, maakt dat men niet kan volstaan met in *bepaalde gevallen* het verband tusschen oorlog en schade te constateeren en op grond daarvan tot een uitkeering over te gaan, maar dwingt ons dit verband *algemeen* te bepalen en een alomvattende regeling te treffen. Wanneer men een regeling tot schade-

¹⁾ Dit artikel is geschreven als gevolg van een voordracht door Mr. W. Cnoop Koopmans over hetzelfde onderwerp voor een gezelschap Amsterdammers, dat reeds tijdens de dagen van de bezetting geregeld placht bijeen te komen ter bespreking van na-oorlogse vraagstukken. Op deze voordracht volgden een aantal nadere samensprekingen met de volgende personen, die ten aanzien van het vraagstuk van de vergoeding van oorlogsschaden onderling zeer verschillende standpunten innemen: Ir. C. Biemont, Mr. W. Cnoop Koopmans, Prof. Mr. H. R. Hoetink, G. Key Jzn. en Mr. C. A. Kingma. De verantwoordelijkheid voor de in dit artikel gegeven beschouwingen en de daarop gebaseerde voorstellen, die in een latere bijdrage zullen worden uiteengezet, blijft voor rekening van den schrijver. S. P.

vergoeding baseert op overwegingen van sociale moraal, dan wordt een weigering in het eene en een toekenning in het andere geval enkel op grond van het feit, dat in het eene geval de mogelijkheid ontbreekt om de oorzaak van de schade te bepalen en dit in het andere geval wel mogelijk is, een positieve onbillijkheid. Van de moreele basis blijft er dan niet veel meer over. Immers, in beginsel betaalt degene, die geen schadevergoeding krijgt, de bate van den ander. Waar het gaat om een soort onderlinge schaderegeling, is het beginsel van de rechtvaardigheid een en ondeelbaar. Naarmate de onzekerheden bij het vaststellen van het causaal verband groter worden, verliest een schaderegeling, die zich slechts richt op het herstel van bepaalde verliezen, zijn dieperen zin, ook al zal in die bepaalde gevallen over het oorzakelijk verband geen twijfel bestaan. Een beperking van de schaderegeling tot gevallen van oorlogsmolest in engeren zin — een beperking die men meestal voor oogen heeft, wanneer men spreekt over de noodzaak van een schaderegeling — is dan ook niet een beperking, die als het ware voor de hand ligt en waaraan men verder stilzwijgend kan voorbijgaan, zij beteekent weinig minder dan een verraad aan het rechtvaardigheidsbeginsel, waarvan men is uitgegaan en waarop men zich — ten onrechte — nog altijd meent te kunnen beroepen. Quantitatief komt de zaak hierop neer, dat men de oorlogsmolestschade in engeren zin (en dan moet men het met deze beperking nog niet eens al te nauw nemen) slechts ongeveer 40% is gemoeid van de totale vermindering aan reëel vermogen door particulieren door en in verband met den oorlog geleden.

Tegemoetkoming uit sociale overwegingen.

(b) De overweging, dat de oorlog zoo onevenredig zwaar heeft gedrukt op enkelen, dat deze zonder hulp van de Overheid — dat wil dus zeggen: zonder hulp van hun gelukkiger medeburgers — niet in staat zullen zijn zich in de samenleving hun plaats te herwinnen, leidt eveneens tot het inzicht, dat een tegemoetkoming in gevallen van oorlogsschade geboden kan zijn. Terwijl het sub (a) genoemde standpunt in beginsel typisch rationeel is en uitgaat van een rechtsconstructie, vindt de sub (b) genoemde opvatting zijn oorsprong in een zekere vage naastenliefde, die zich bij een dieper doordringen in de materie echter steeds meer zal gaan toespitsen op een streven naar een goed en harmonisch functioneeren van desamenleving, die wordt verstoord telkens wanneer bepaalde personen of groepen door de macht der gebeurtenissen dreigen te declassereen. M.a.w., terwijl bij de eerste overweging een zekere formeele rechtvaardigheid op den achtergrond staat, is de tweede overweging veeleer ingegeven door een combinatie van charitatieve gevoelens en overwegingen van direct maatschappelijk belang. Niet het streven naar het herstel van een vroegeren toestand, maar het leggen van een basis voor de toekomst is hier hoofdzak. Waar in het eerste geval het ingrijpen wordt bepaald door een positief criterium: de aanwezigheid van schade door of in verband met den oorlog, geeft hier veeleer een negatief criterium den doorslag, nl. de vraag wanneer wordt een niet-ingrijpen een bedreiging voor het voortbestaan van individu en maatschappij? De vraag naar het causaal verband tusschen oorlog en schade treedt hier op den achtergrond, ja, zal bij het trekken van de uiterste consequenties zelfs wegvallen. Dit heeft al dadelijk dit belangrijke gevolg, dat zelfs wanneer men zich in beginsel geheel op het eerste standpunt zou stellen, de feitelijke omstandigheden ertoe zullen dwingen dit als het ware stap voor stap voor het tweede standpunt prijs te geven, naarmate het moeilijker wordt het causale verband te reconstrueeren. Daarbij zal men niet alleen naast het sub (a) genoemde standpunt aan het sub (b) genoemde standpunt een zekere plaats moeten inruimen, maar het eerste zal geleidelijk door het tweede moeten worden gemodificeerd.

In ieder geval zal men — alvorens tot eenige concrete schaderegeling te kunnen komen — zich van de boven aangeduide feitelijke omstandigheden rekenschap moeten trachten te geven.

Daar komt nog iets bij. Wanneer men de gevolgen van bepaalde oorzaken zooveel mogelijk wil wegnemen, zal men niet alleen moeten trachten zich rekenschap te geven van de causale verhoudingen in het algemeen maar men zal in concreto telkens geheel verschillende grootheden, materieele en immaterieele, moeten herleiden tot denzelfden noemer, i.c. een geldsom. Ook hier doet zich de moeilijkheid voor, dat het uitgangspunt voor een schaderegeling, in den zin van een averij grosse, aan moreele waarde verliest, naarmate de herleiding van de schade tot een geldbedrag in een grooter aantal gevallen willekeuriger wordt. Dit geldt ook, wanneer het totale bedrag van de schade zoo'n grooten omvang gaat aannemen, dat dit niet meer te dekken is zonder dat daardoor nieuwe onbillijkheden in het leven worden geroepen.

Hoe staat het nu met deze feitelijke mogelijkheden t.a.v. 1), het vaststellen van het oorzakelijk verband tusschen oorlog en schade in het algemeen; 2) een juiste herleiding in geld van de verschillende soorten schade; 3) een economisch en sociaal verantwoorde verdeling van de lasten?

1) *Het oorzakelijk verband.*

Men denke eens aan de volgende gevallen: een huis wordt vernield door bominslag; een huis wordt vernield door brand ten gevolge van bombardement; een huis wordt leeggeplunderd tijdens de verwarring, die het onvermijdelijk gevolg is van een bomaanval; een huis wordt vernield door de buurtbewoners; een huis wordt bouwvallig door gebrek aan onderhoud. Feitelijk staat hier alleen in het eerste geval van vernieling door bominslag de oorzaak onbetwijfelbaar vast. Bij vernieling door brand, ten gevolge van bombardement, rijst al dadelijk de vraag, of de eigenaar de brandschade niet had kunnen verminderen, wanneer hij niet terstond was gevlucht. In een „gemeenschappelijke strijd“ mag men in dit opzicht hooge eischen stellen. Het oorlogsgeweld als oorzaak van de schade is duidelijk aanwijsbaar, de medeverantwoordelijkheid van den eigenaar ontsnapt echter bij voorbaat aan ieder bewijs.

Terwijl het huis van A is verbrand, is het huis van B voor brand gespaard, doch leeggeplunderd. Hier wordt het causaal verband met de bomaanval reeds twijfelachtig. Toch bestaat de mogelijkheid, dat de moreele aanspraken van B eigenlijk veel grooter zijn, bijv. wanneer hij direct na de bomaanval zijn huis heeft verlaten om hulp te verleen aan derden. Deze moreele aanspraak vervalt echter weer, wanneer hij zijn huis heeft verlaten uit angst of nieuwsgierigheid.

Een eenigszins betrouwbare bewijsvoering zal hier vrijwel nooit mogelijk zijn: ook nieuwsgierigen zullen wel eens een handje hebben meegeholpen om hier of daar een meubelstuk te „redden“ en zelfs degenen, die in een eerste opwelling zijn gevlucht, zullen, toen zij eenmaal zelf buiten de gevarenszone waren, nog wel eens een schreiend kind bij de moeder hebben teruggebracht en dus „gered“.

Tenslotte is in het huis van C ingebroken, terwijl hij was ondergedoken; misschien geschiedde dit onderduiken uit een ongemotiveerde angst, misschien was er alle reden voor. Zoowel voor het een als voor het ander laten zich echter zelden of nooit overtuigende bewijzen aanvoeren. Bij een huis, dat door buurtbewoners is gesloopt, rijst natuurlijk in de eerste plaats de vraag, in hoeverre de aanwezigheid van den eigenaar en de onvoldoende bewaking te zijnen laste mag worden gebracht. Nemen wij aan, dat hij door de Duitschers onverwachts is gedeporteerd, dan hebben wij hier niettemin een geval, waarbij strikt formeel

geredeneerd, oorlogsgeweld als oorzaak van het verlies zeer aanvechtbaar is. Toch is de moreele aanspraak op schadevergoeding hier misschien wel het sterkst van alle genoemde gevallen: de schade is hier direct aan de gemeenschap zelf te wijten.

Tenslotte de bouwvalligheid door gebrek aan onderhoud? In hoeverre maakte de oorlog dit gebrek aan onderhoud onvermijdelijk? Men mag toch niet als eisch stellen, dat de eigenaar het huis met overtreding van prijs- en distributievoorschriften had moeten onderhouden?

Ten minste even moeilijk zijn de gevallen van bedrijfschade: waar is de oorlog de oorzaak en waar kan men den getroffen gebrek aan initiatief verwijten, zich niet met volle kracht op een andere bezigheid te hebben geworpen? Wanneer is een vermindering van de bedrijfsinkomsten toe te schrijven aan gebrek aan initiatief en werklust en wanneer aan de welbewuste wil geen zaken te entameeren, die den vijand direct of indirect zouden hebben kunnen bevoordeelen?

Overal waar de benadeelde tenslotte geen schadevergoeding ontvangt, doch niettemin nog met eenig vermogen uit den oorlog komt, zal hij in de een of andere vorm moeten meebetalen aan de uitkeeringen die ten deel vallen aan anderen, wier uiterlijke omstandigheden hun misschien meer kans op een uitkeering geven, doch wier moreele rechten — als men maar alle omstandigheden kende — misschien veel geringer zijn.

En hoe staat het met de fysieke en psychische schade? Zij zijn in den regel de meest ingrijpende en de meest schrijnende. Men denke aan de geestelijke ontwrichting en de lichamelijke onvolwaardigheid ontstaan door een verblijf in gevangnissen en concentratiekampen, aan het stempel, dat blijvend drukt door ondergaan leed, door geleden mishandeling of onrecht, door verlies van man of kind. Men denke voorts aan het verlies van studie- en opleidingsjaren, waardoor veelal blijvend de mogelijkheid tot verwerving van vakbekwaamheid teloor ging, aan het afglijden naar misdaad door de demoralisatie en corruptie, welke de oorlog meebracht, de aantasting door t.b.c. en andere in den oorlogstijd sterk in omvang toegenomen ziekten. In hoeverre is het vijandelijk geweld oorzaak, in hoeverre de oorlogstoestand in het algemeen en in hoeverre de persoonlijke praedispositie?

2) De waardeering van de geleden schade in geld.

Het is op het eerste gezicht duidelijk, dat in tal van gevallen, en met name bij roerende goederen, een waardeering van ieder goed afzonderlijk bij voorbaat uitgesloten moet worden geacht. Dit ware practisch onmogelijk. Men is hier dan ook al dadelijk bij de schaderegeling van December 1940 overgegaan tot het vaststellen van bepaalde bedragen voor huisraad, lijfgoederen en gebruiksvoorwerpen per gezin en per huis.

Het beginsel van een „juiste” schadevergoeding is hier derhalve reeds bij voorbaat prijsgegeven; de omstandigheden dwongen ertoe. De schematisch vastgestelde uitkeeringen zullen zeker in verreweg de meeste gevallen de werkelijk geleden verliezen niet dekken. In feite zijn zij er veeleer op gericht de getroffen en in staat te stellen zich althans van het meest noodzakelijke weer te kunnen voorzien: m.a.w. hier begint het sub b. genoemde motief reeds te klinken.

Ook ten aanzien van immaterieele schade zal men moeilijk anders kunnen doen. Hier gaat het er in vele gevallen om de schade vast te stellen, die oorlogsslachtoffers hebben geleden door het wegvallen van bepaalde inkomsten, waarvan de continuïteit op zichzelf beschouwd volstrekt niet vast stond, maar waarvan men eenvoudig aanneemt, dat de getroffen en zonder het oorlogsgebeuren wel in staat zouden zijn geweest ze te verdienen. Hetzelfde geldt van vergoedingen voor invaliditeit en voor den dood van kostwinners.

Ook hier zullen de min of meer schematisch te bepalen

uitkeeringen over het algemeen zeer zeker belangrijk achterblijven bij de inkomsten, die de werkelijkheid te zien zou hebben gegeven, wanneer er geen oorlog was geweest. Ook hier verschuift onder den drang der omstandigheden het zwaartepunt van de „juiste” schadevergoeding naar dat van een tegemoetkoming, voorzover deze noodig is om den getroffen en een verder gaan mogelijk te maken.

De omstandigheid, dat zowel bij uitkeeringen voor huisraad, enz., als bij invaliditeit e.d., als bij bedrijfsschade een volstrekt maximum per geval, of reeds terstond is vastgesteld (huisraad), of als vanzelfsprekend mag worden beschouwd (invaliditeit), doet de verschuiving in het uitgangspunt nog duidelijker aan het licht treden.

Met dit al wordt het vasthouden aan de betaling van een „juiste”, of integrale schadevergoeding in specifieke gevallen, waarin de waardebeoordeling gemakkelijker is, op moreele gronden steeds minder goed te verdedigen. Met name geldt dit voor schadevergoeding voor onroerende goederen. Wij hebben er reeds op gewezen, dat het schadevergoedingsprobleem — voor zoover het een vraagstuk is van sociale rechtvaardigheid — geen beperking van de eene groep ten opzichte van de andere toelaat, op gronden, die in wezen toch niet anders zijn dan overwegingen van opportuniteit;

3) de verdeling van de lasten.

Afgezien van het feit, dat iedere tekortkoming bij de toewijzing van schadevergoedingen tevens een onbillijkheid beteekent bij de verdeling van de lasten, in zooverre degenen, die te weinig krijgen, tevens meebetalen aan de uitkeeringen aan degenen, die wel wat ontvangen, brengt het vraagstuk van de verdeling van de lasten nog weer haar eigen specifieke moeilijkheden met zich mede. Iedere belasting, hoe goed ook uitgedacht, leidt tot zekere onrechtvaardigheden. Deze hebben de neiging meer dan proportioneel te stijgen, naarmate de omvang van de belasting grooter wordt. Reeds zonder de lasten van een mogelijke schaderegeling, staan wij in dit opzicht voor een bijna onmogelijke taak, doordat de totale staatschuld reeds uit anderen hoofde dan door louter molest zal blijken met een 12 milliard te zijn gestegen. Iedere extra verhooging van heffingen of belastingen, in welken vorm dan ook, zal onvermijdelijk gepaard gaan met ongunstige neveneffecten op de productiviteit, of tekort doen aan de sociale rechtvaardigheid in een mate, die de toch reeds zoo groote moeilijkheden op dit punt, in een critieke fase kunnen brengen. Wij komen hier op het terrein van de begrootings- en belastingpolitiek, een terrein, dat zoo uitgebreid is, dat het ons veel te ver zou voeren, daar diep in door te dringen. Wij moeten dan ook volstaan met erop te wijzen, dat deze moeilijkheden, waarvan de betekenis niet mag worden onderschat, in beginsel slechts in 2 gevallen achterwege zullen blijven. In de eerste plaats natuurlijk, voorzover Duitsland, in de een of andere vorm de schade zou betalen, maar in de tweede plaats ook voor zoover de schaderegeling ertoe leidt (resp. er zich toe beperkt), dat oorlogsslachtoffers (rechtspersonen zowel als natuurlijke personen), die uit eigen kracht niet weer aan den slag zouden komen, daartoe alsnog in staat worden gesteld. Het vaststellen van dit feit is vooral hierom zoo belangrijk, omdat het ertoe leidt, de oplossing van het probleem van de schadevergoeding nog weer verder los te maken van de idee van de averij grosse en daarvoor in de plaats te stellen een oplossing, die uitsluitend is gericht op het inschakelen van een maximum aan productieve krachten.

Was na 5 dagen oorlog, in Mei 1940, de toestand nog zoo, dat tegenover een betrekkelijk klein gedeelte van de bevolking, dat zwaar door den oorlog had geleden en een

duidelijk aanwijsbare groep vormde, een groote meerderheid stond, die nauwelijks eenige schade had onderhouden, thans na 5 jaren bezetting en martelgang is hiervan geen sprake meer. Kon men aanvankelijk nog een vrij eenvoudig en direct verband leggen tusschen oorzaak en gevolg, met het groeien van de jaren, vermaagden de grenzen. Ook het gewone leven heeft zijn onvermijdelijke risico's, zoowel ten aanzien van materiele verliezen als van immateriele tegenslagen. Was na 5 dagen oorlog in Mei 1940 de toestand nog zoo, dat de materiele schade het sterkst de aandacht trok en een vergoeding van immateriele schade niet op onoverkomelijke moeilijkheden hoefde te stuiten, thans zijn de immateriele verliezen voor het geestelijk evenwicht van ons volk een zeker even ernstige bedreiging als de vernielde steden en verdronken landerijen. Was na 5 dagen oorlog de toestand nog zoo, dat een, het algemeen rechtsgevoel bevredigende regeling mogelijk leek, thans is elk systeem, dat streeft naar een integrale vergoeding van oorlogsschaden, bij voorbaat tot mislukking gedoemd.

Wil dit nu zeggen, dat wij dan maar radicaal moeten overstappen op het tweede beginsel, dat aan een regeling tot tegemoetkoming bij geleden schade ten grondslag kan worden gelegd: d.w.z. tegemoetkoming voor zoover de behoefte niet noodig maakt? Het is duidelijk, dat wij in dat geval komen tot een sociaal programma, niet tot een schaderegeling. Noodig is in de eerste plaats ten aanzien van natuurlijke personen, die door den oorlog zijn getroffen, dat zij kunnen beschikken over levensmiddelen voor hun dagelijksch onderhoud, over kleding om zich althans zoo eenvoudig mogelijk te kunnen bewegen, een dak boven hun hoofd en een minimum aan huisraad. Dit geldt eveneens voor hen, die alles zijn kwijtgeraakt door molest, als voor hen die zijn verarmd door slijtage. De grens zou in deze gevallen niet zoozeer moeten worden bepaald door de oorzaak dan wel door de mogelijkheid zich het meest noodzakelijke zelf weer te kunnen aanschaffen. En wat de bedrijven betreft, deze zullen moeten kunnen voorzien in wat de individuen noodig hebben. Daartoe zullen de verwoeste bedrijven zoo spoedig mogelijk moeten worden opgebouwd en hersteld. Een vergoeding van oorlogsschade op basis van 10 Mei 1940 is in dit opzicht deels onvoldoende en gaat deels te ver. Het is al dadelijk onvoldoende, omdat in de eerste plaats zoo spoedig mogelijk moet worden gebouwd, onafhankelijk van de vraag, wat de Overheid zal vergoeden en wat de bedrijven per saldo voor eigen rekening zullen moeten nemen, het gaat te ver, omdat, wanneer eenmaal is herbouwd, de bedrijven, die (alsdan) over voldoende eigen middelen beschikken, geen staatssteun noodig zullen hebben. Hier staat dus een programma van herbouw op den voorgrond, waarbij de financiële afrekening een vraag is van later zorg; een vraag van later zorg niet alleen, omdat het bouwen belangrijker is dan de individueele verdeling van de financiële lasten, maar ook, omdat de financiële draagkracht niet iets is, dat bij voorbaat vaststaat, maar eerst voortvloeit uit het herstelprogramma zelf. Immers, een dergelijk herstelprogramma houdt niet alleen in: toewijzing van materialen, maar ook: verdeling van opdrachten. Het tempo van de beschikbaarstelling van de noodige materialen is van evenveel belang als de omvang van mogelijke bestellingen. Men zou hier dus moeten beginnen de herbouw desnoods met staatsgeld te financieren, voor zoover de middelen van de onderneming zelf onvoldoende zijn. Het bedrag van de herbouwkosten zou dan voorloopig als renteloos voorschot dienen te worden geboekt en later zou men dan kunnen vaststellen, in hoeverre deze bedragen zouden moeten worden terugbetaald. De aflossing zou in beginsel moeten plaats vinden uit de winst, een winst waarvan de omvang niet alleen door het tempo van den herbouw, maar ook door de omvang van de staatsorders zal worden beïnvloed. Van een eigenlijke

schaderegeling blijft dan per saldo weinig of niets meer over; zij valt uiteen in Volksherstel en Wederopbouw.

Tegen een dergelijke oplossing pleiten al dadelijk twee ernstige bezwaren: in de eerste plaats schuift het met een enkelen armzwaai de geheele schaderegeling terzijde, die na de uitdaging van 1940 is opgesteld en ten deele reeds tot uitbetaling is gekomen. Juridisch ware dit misschien verantwoord, moreel niet. Het moge waar zijn, dat de schaderegeling waarschijnlijk een ander karakter zou hebben gedragen, wanneer zij eerst was opgetrokken na Mei 1945 in plaats van na Mei 1940, niet te ontkennen valt, dat thans niet alleen gelden zijn uitgekeerd, die weer zouden moeten worden terugbetaald, doch dat bovendien een precedent is geschapen, een precedent waardoor verwachtingen zijn gewekt, die misschien nog wel ten deele kunnen worden teleurgesteld, maar niet meer volkomen kunnen worden genegeerd.

Een tweede bezwaar raakt het karakter van zulk een regeling zelf. Wij krijgen op deze wijze een stuk planhuis-houding, waarvan de kosten achteraf gedeeltelijk zullen moeten worden gedelgd door de financiële resultaten van de herbouwde bedrijven. Doordat deze financiële resultaten zelf echter voor een groot deel afhankelijk zijn van de aard van de overheidsplannen, ontstaat het groote gevaar, dat deze op den duur meer zullen worden gericht op een rechtvaardiging achteraf van de eenmaal verleende uitkeeringen, dan op het beoogen van een voor het geheele land realiseerbaar optimum. Bij een dergelijke opzet wordt de Overheid voor een groot deel verantwoordelijk voor de financiële resultaten van haar tegemoetkomingen, terwijl bij een schaderegeling in den eigenlijken zin de ondernemer de verantwoordelijke persoon blijft.

Wat ons derhalve in feite te doen staat, is niet zoozeer het kiezen tusschen tweeërlei grondslag, dan wel het trekken van een grens, waar het sociaal niet langer verantwoord is schadevergoeding zal moeten plaats maken voor dat van een tegemoetkoming naar behoefte. Waar deze grens precies zal moeten liggen blijft dan natuurlijk een discutabele vraag, waarbij de betekenis, die men meent te moeten toekennen aan reeds gevestigde belangen en gewekte verwachtingen, grooten invloed zal hebben, maar waarbij niettemin met alle andere aspecten rekening kan worden gehouden.

Daarbij komt, dat eigenlijk pas de vraag, of — en zoo ja, de wijze waarop — de enorm gestegen staatsschuld zal moeten worden verminderd, beslissend is voor het feitelijke karakter van de schaderegeling. Dit is een punt, dat bij de uitwerking, die wij in een volgend artikel hopen te geven, nog nader ter sprake zal komen; het is echter zonder meer duidelijk, dat, wanneer men het draagkrachtbeginsel bij het bepalen van de tegemoetkoming niet of niet ten volle wil laten gelden, men dit niettemin geheel of gedeeltelijk tot zijn recht kan laten komen door het bij de modaliteiten van de daartoe noodzakelijke heffingen in aanmerking te nemen. Eerst door de uitkeering en de heffing met elkaar te combineeren, krijgt de schaderegeling zijn definitieven vorm.

In hoeverre zijn de hierboven ontwikkelde gezichts-punten in een practisch acceptabel compromis te verzeuvelijken? Wij zullen trachten dit in een volgend artikel meer in concreto te beantwoorden.

S. POSTHUMA.

HOE KRIJGEN WIJ DE SCHADE DOOR DUITSCHLAND VERGOED?

De Duitschers zijn verantwoordelijk voor onmetelijk veel leed en schade in de wereld. De geestelijke en persoonlijke schaden zijn absoluut niet te meten en ook niet met stoffelijke middelen te vergoeden. Op zijn best kunnen bepaalde naweeten voor de door deze soorten schade gedupeerden met stoffelijke middelen worden verzacht. Maar het is billijk, dat de stoffelijke schade des te vollediger wordt vergoed.

Deze stoffelijke schade is echter zóó groot, dat Duitschland in de practijk aan de geallieerden slechts een klein deel zal kunnen vergoeden, zelfs bij een langdurige bezetting en exploitatie. Het is als met een zwaar bewapenden struikroover, die nu eenmaal veel meer schade kan veroorzaken dan de waarde van zijn bezit bedraagt of ooit zal bedragen.

Duitschland kan de schadevergoeding immers slechts betalen óf wel uit bestaand nationaal vermogen, óf wel uit toekomstig te verwerven nationaal vermogen en inkomen. Daar het voor een bezet land practisch onmogelijk is, tegen den wil van den bezetter in, nationaal vermogen te verwerven, vormen bestaand vermogen en toekomstig inkomen de eenige bronnen van herstelbetalingen.

In het nationaal vermogen kan men een viertal bestanddeelen onderscheiden, t.w. voor verbruik bestemde goederen van mindere of meerdere duurzaamheid; voor vorderingen op het buitenland.

Naarmate men méér put uit het voor productiedoeleinden bestemde nationale vermogen van een land, zal het toekomstige nationale inkomen en dus ook de schadevergoedingscapaciteit van dat land verminderen. Indien men derhalve bereid en in staat is Duitschland langdurig onder scherpe contróle te houden, is het verstandig de schadevergoeding slechts in beperkte mate uit Duitschlands nationale vermogen te putten, dat trouwens tengevolge van de „totale” oorlogvoering zwaar getroffen moet zijn.

Voorzover men de schadevergoeding put uit het consumptieve nationale vermogen (als personenauto's, niet onmisbare fietsen, radiotoestellen enz.), tast men slechts den toekomstigen levensstandaard aan, hetgeen in het licht van de Deutsche plunderpolitiek in de vroegere bezette gebieden niet onbillijk is en hetgeen — binnen bepaalde grenzen — de ontwikkeling van nationaal inkomen en schadevergoedingscapaciteit van Duitschland niet ongunstig behoeft te beïnvloeden.

De drie grootste geallieerden hebben te Potsdam bepaald, dat uit Duitschlands nationale vermogen en inkomen slechts zóóveel mag worden geput, dat het land een vredesproductie-apparaat overhoudt, waarmee het zich zelf economisch kan bedruipen en het één levenspeil kan handhaven, dat niet uitgaat boven het gemiddelde levenspeil in continentaal Európa, exclusief de Sovjet-Unie. Hoewel het er op aankomt, hoe dergelijke bepalingen geïnterpreteerd en toegepast worden, lijkt toch de bepaling omtrent den toekomstigen Deutschen levensstandaard, al te toegeefflijk. Deze bepaling kan n.l. gemakkelijk er toe leiden, dat de schadevergoedingsbijdrage uit Duitschlands huidige consumptieve nationale vermogen blijft beneden het peil, dat mogelijk is. De vorderingen van Duitschland op het buitenland kunnen geheel en de Deutsche arbeidsprestaties voor een deel aan de schadevergoeding worden dienstbaar gemaakt. Wat de arbeidsprestaties betreft, kan men denken aan eventuele arbeidersbataillons en ook aan een soort gerenverseerde „Auftragsverlagerung”.

Ter verdeling van de door Duitschland te leveren schadevergoedingsbijdragen is het voorloopig niet noodig, dat van te voren reeds vaststaat, hoeveel en wat Duitschland kan leveren. De hoofdzaak is, dat begonnen wordt met levering van die objecten, die de gedupeerde landen hard noodig hebben en waar men onmiddellijk inziet, dat levering mogelijk is (vee, binnenschepen, schilderijen en boeken e.d.) en dat de „Allied Control Council” en de „Allied Commission on Reparation” streven naar optimale herstellereveranties en vooral dat voor ieder recht-hebbend land één rechtvaardig aandeel in alle Deutsche prestaties wordt vastgesteld. Dit aandeel kan bijv. worden gebaseerd op het deel, dat de schaderekening van het betrokken land uitmaakt van het totaal van alle schaderekeningen. Indien alle schaderekeningen tesamen bijv. 300 milliard zouden bedragen en de Nederlandsche alléén

25 milliard, zou Nederland dan aanspraak kunnen maken op $\frac{1}{12}$ deel van alle Deutsche herstellereveranties: Een andere billijke oplossing zou bijv. zijn een pondspondsgewijze verdeling, niet op grondslag van de totale schaderekening, doch op grond van het aandeel van de vermogensschaderekening van elk land in het totaal van de vermogensschaderekeningen van alle betrokken landen. Deze oplossing is zinrijk, daar toch slechts een fractie van de totale schade kan worden vergoed en de vermogensschade en vooral de schade aan het productievermogen momenteel voor de gedupeerde volken het pijnlijkst is, het langste in een verlaagd nationaal inkomen voelbaar zal blijven en ook bij voorkeur herstel vereischt. De schade, gedurende de oorlogsjaren door derving en aftapping van nationaal inkomen aan de gedupeerde landen toegebracht, heeft weliswaar het levenspeil in die jaren gedrukt en hoort dan ook zeker in de totale schaderekening thuis, doch zal bij de onderlinge verdeling eventueel buiten beschouwing kunnen blijven, daar zij toch moeielijk ongedaan kan worden gemaakt! En er is meer reden ook om de moeielijk te bepalen toekomstige productiederving en daling van het nationaal inkomen — bij de bepaling van ieders aandeel — uit de schaderekeningen van alle gedupeerde landen weg te laten, als men, door aanvaarding van de vermogensschade als basis voor een billijke verdeling van de Deutsche herstellereveranties, reeds in speciale mate rekening heeft gehouden met den voornaamsten oorzaak van die daling van het toekomstige nationale inkomen. Om deze redenen verdient de vermogensschade, of eventueel zelfs alleen de productieve vermogensschade, als basis voor de verdeling der schadevergoedingsprestaties van Duitschland de voorkeur boven de schaderekeningen.

Daar de schade, door de Deutsche oorlogshandelingen en terreur aan personen toegebracht door dood of verminking, vooral personen van de meest productieve leeftijdsklassen betreft, werkt dit ten nadeele van het nationale productievermogen. Deze schade is niet in geld waardeerbaar, maar wel is elk land verplicht de verminkten en nagelaten betrekkingen op ruime wijze van levensonderhoud en opleidingsmogelijkheid voor de kinderen te voorzien. De gekapitaliseerde waarde van bedoelde ondersteuning zou bij de materiele vermogensschade kunnen worden gevoegd en zelfs — in bovenvermeld voorstel voor de vaststelling van het aandeel van elk land — als productieve vermogensschade moeten worden beschouwd.

De totale omvang van de schaderekening van ons land, tengevolge van den oorlog met Duitschland, zal pas over enkele maanden precies kunnen worden vastgesteld. De aangiftermijn voor alle nog niet geclaimde materiele oorlogsschaden is n.l. dezer dagen verlengd tot eind October 1945. Momenteel moet men dus genoegen nemen met de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gemaakte voorloopige schattingen van de belangrijkste posten. Deze zijn echter met groote nauwkeurigheid opgesteld. De cijfers komen, zij het met enkele pro memorie posten aangevuld, tot het volgende resultaat (in milliarden gulden op basis van het prijspeil 1938):

Schade aan het nationale vermogen:

	in gulden
Oorlogsgeweld, evacuatie, e.d.	2,2 milliard
Vorderingen (requisities)	ruim 1,5 „
Achterstand in de vernieuwing van ver-	
sleten installaties	1,0 „
Voorraadintering	3,0 „
Weggevoerd goud	0,3 „
Schade aan bewapeningsgoederen	x „
Gekapitaliseerde waarde-vergoedingen aan	
oorlogsslachtoffers	ij „
Vermindering buitenl. beleggingen	z „
Totale schade nationaal vermogen ..ca.	$8+x+ij+z$ milliard

Totale nationaal vermogen 1938 f 33 milliard (inclusief f 7 milliard aan buitenlandsche beleggingen, w.o. f 4 milliard in Indië).

Het %, waarmee het nationale vermogen onder invloed van de oorlogvoering tegen Duitschland is gedaald, bedraagt dus meer dan 24 %.

Schade aan het nationale inkomen:

Voedsel voor de bezetting	} f 6 milliard
Bouwwerken weermacht	
Export naar Duitschland incl. „Auftragsverlagerung”	
Productiederving (excl. ¹⁾ de kapitaalgoederen 1940—1945)	
p „	

Totale schade aan het nationale inkomen .....
6 + p milliard.

Het nationale inkomen bedroeg in 1938 f 5 milliard.

Als men de productiederving gedurende de bezettingsjaren en vooral die gedurende een reeks toekomstige jaren meetelt, komt men uiteraard tot een aanzienlijk hogere schade aan het nationale inkomen dan $1\frac{1}{5} \times$ het nationale inkomen in 1938!

De totale schade zou dus, volgens bovenstaande opstelling, circa $14+x+ij+z+p$ milliard gulden bedragen op basis van het prijspeil van 1938. Deze formule is nog niet volledig, doch zij benadert de werkelijkheid momenteel zoo dicht mogelijk. Binnenkort zal de totale schaderekening via zuiver financiële becijfering beter benaderd kunnen worden, nl. zoodra de geheele materiele oorlogsschade zal zijn vastgesteld en de kapitalisatie van de toekomstige verplichtingen van den Nederlandschen Staat, ten opzichte van de oorlogsslachtoffers mogelijk zal zijn. Tot dusverre zijn slechts twee belangrijke cijfers in dit financiële kader bekend, t.w. het totaal van het markentegoed bij De Nederlandsche Bank (f $4\frac{1}{2}$ milliard) en de totale bezettingskosten (ca. f $8\frac{1}{2}$ milliard). Dit vormt samen reeds een bedrag van f 13 milliard, zij het ook op basis van een ander prijsniveau dan 1938.

Hoe de schaderekeningen moeten worden opgesteld, dus welke posten daarin mogen worden opgevoerd, hoe de waardeering der goederen moet geschieden, welk prijspeil als basis zal worden genomen e.d., zal uiteraard voor alle betrokken landen uniform geregeld moeten worden door de geallieerde herstelbetalingscommissie. Tevens zullen alle schaderekeningen door een gezaghebbend en niet belanghebbend financieel-statistisch orgaan van internationale standing gecontroleerd moeten worden.

Als de aandeelen der diverse landen in de totale schadevergoedingsprestaties van Duitschland eenmaal zijn vastgesteld, doet zich nog de vraag voor, op welke wijze ieder land dat aandeel het beste kan innen.

Schadevergoeding kan alleen in goederen, diensten of rechten geschieden. De annexatie van Duitsch grondgebied blijft hier buiten beschouwing, daar de wenschelijkheid en doelmatigheid daarvan nog allerminst vaststaan.

De herstellereparaties kunnen bestaan uit repatriëering van door de Duitschers weggehaalde identificeerbare goederen, de zgn. „delootings”; uit levering van Duitse goederen, hetzij gebruikt of nieuw geproduceerd (bijv. heele in gebruik zijnde productieapparaten, maar ook auto's, fietsen, radiotoestellen enz.); uit Duitse arbeidsprestaties en uit overdracht van Duitse vorderingen op het buitenland.

De Nederlandsche Regeering heeft in haar nota aan de vier groote geallieerden in antwoord op het Potsdamcommuniqué, het standpunt ingenomen; dat de „delooting”

mogelijk moet worden gemaakt, ongeacht in welke bezettingszone de weggehaalde goederen zich bevinden. De reactie van Engeland was gunstig, wat de Britsche bezettingszone betreft, maar het antwoord van de Sovjet-Unie is nog niet ontvangen. Toch is dit antwoord het belangrijkste. Bij de conferentie van Potsdam is nl. bepaald, dat Rusland en Polen, met uitsluiting van de andere geallieerden, de noodige Duitse activa uit de Oostelijke bezettingszone mogen weghalen. Hierop wenscht de Nederlandsche Regeering dus ten aanzien van de „delootings” een uitzondering te zien gemaakt.

Een zoo groot mogelijke „delooting” is echter sociaal-economisch slechts dan verantwoord, indien de waarde der gerepatriëerde goederen niet van het aan ons land toegewezen aandeel in de herstellereparaties, doch van onze totale schaderekening zou worden afgeboekt. Gaan de „delootings” ten koste van ons aandeel, dan moet het probleem van de repatriëering van onze eigendommen op dezelfde wijze behandeld worden als iedere andere import bij deviezenschaarschte. Dat wil zeggen, men dient alleen de cultureel waardevolste of de sociaal-economisch nuttigste goederen en diensten te laten (terug) komen, want iedere „delooting” beteekent dan hetzelfde als een vermindering van onze deviezenvoorraad. De eenige reden om dit standpunt niet in te nemen zou kunnen zijn de overweging, dat één vogel in de hand beter is dan tien in de lucht, maar hiervoor is momenteel geen redelijk argument aan te voeren.

Deze situatie moet eventueel aan de Nederlandsche bevolking duidelijk en aanhemelijk worden gemaakt. Bij de afwikkeling van de herstelanspraken van de Nederlandsche particuliere gedupeerden brengt bovengenoemd standpunt nl. mee, dat alle particuliere aanspraken tegenover Duitschland wegens materiele oorlogsschade door den Nederlandschen Staat worden overgenomen en aan de gedupeerden een vergoeding in Nederlandsch geld wordt uitbetaald, eventueel voorloopig op geblokkeerde rekening. Daarmede kunnen de oorspronkelijke eigenaren per se geen rechten meer doen gelden op de gerepatriëerde goederen. De mogelijkheid moet aanwezig zijn die goederen op grond van algemeene Nederlandsche belangen eventueel door den Staat ook aan anderen dan de oorspronkelijke eigenaars te doen overdragen.

De praktische mogelijkheden voor ons land om op korten termijn zijn herstellereparaties af te wikkelen door het weghalen van complete installaties e.d. uit Duitschland, dienen uiteraard zoo doelmatig mogelijk te worden benut. Deze mogelijkheden zien er echter, bezien in het licht van het accord van Potsdam, niet rooskleurig uit. Alleen de Westelijke zones komen, voor deze weghaalcampagne in aanmerking. Deze zones zijn juist het zwaarst gebombardeed. En van het voor weghalen nog beschikbare surplus aan installaties krijgen Rusland en Polen eerst 25% toegewezen. De Nederlandsche antwoord-nota op Potsdam dringt aan op een extra-aandeel van Nederland in de herstellereparaties van Duitschland, op grond van de buitengewone mate, waarin ons land van de oorlogvoering te lijden heeft gehad, vooral sedert September 1944.

Wenscht men, in plaats van prompte leveranties van kapitaalgoederen, leveranties uit de loopende productie, dan moet men in aanmerking nemen, dat de opbrengst van den Duitschen export, volgens het accord van Potsdam, in de eerste plaats moet dienen ter betaling van goedgekeurde importen. En bovendien zullen deze leveranties voor ons land vermoedelijk niet snel genoeg kunnen plaats hebben.

Duitse herstellereparaties in den vorm van arbeidsprestaties en overdracht van vorderingen op het buitenland, zullen vermoedelijk geen belangrijken omvang kunnen aannemen.

Als men het bovenstaande overdenkt, ziet het er voorloopig niet naar uit, dat Duitschland naar hoeveelheid,

¹⁾ De vernieuwingsachterstand is reeds onder de vermogensschade in rekening gebracht.

snelheid en vooral kwaliteit voor ons land bevredigende herstellerveranties zal kunnen presteeren. Er is echter nog een bevredigender oplossing denkbaar, nl. door indirecte herstellerveranties. Hiermede bedoel ik een uitbreiding van de credietverleening door Amerika en Engeland aan ons land, gepaard met speciale „priorities” bij de levering van het door Nederland te bestellen materiaal. Deze priorities zouden kunnen berusten op het feit, dat zij bestemd zijn voor het herstel van een *in zijn productiekracht* uitzonderlijk zwaar getroffen land. De verminderde productiekracht, die de basis voor de speciale priorities zou moeten vormen, kan het beste worden afgemeten aan het percentage, dat het verloren gegane productievermogen uitmaakt van het oorspronkelijke productievermogen. Zoo is bijvoorbeeld de omvang van den inventaris van het Nederlandsche verkeersapparaat momenteel slechts $\frac{1}{3}$ van den normalen omvang. De afwikkeling van bedoelde extra-herstelcredieten zou kunnen worden gegarandeerd door een gesynchroniseerd met de overdracht van Nederlandsche aanspraken op Deutsche herstellerveranties aan de overzeesche credietgevers. Deze figuur lijkt voor de Vereenigde Staten zeker zoo aanvaardbaar als de „lend-lease”-contracten tijdens den oorlog.

Sedert de besluiten van Potsdam, is ons land eigenlijk op deze oplossing aangewezen, wil het weer spoedig als self-supporting lid van de wereldhuishouding kunnen optreden. Vooral nu de oorlog tegen Japan beëindigd is en het gigantische productieapparaat van Amerika en Engeland voor vredesbehoeften kan worden gebruikt en om exportkansen zal vragen, zouden bedoelde landen ons dergelijke credieten ongetwijfeld kunnen toestaan. Zij ook kunnen de realisering van de Deutsche herstellerveranties het beste beïnvloeden en hebben dus hun garantie zelf in handen. En voor ons land heeft dit soort herstellerveranties het voordeel, dat wij nieuw materiaal verkrijgen in plaats van grotendeels versleten en verouderd Duitsch materiaal en dat allerlei technische, economische en psychologische nadeelen, die bijv. met de „verplaatsing” van de Deutsche installaties noodzakelijk verbonden zijn, worden vermeden. Deze wijze van herstellerveranties aan ons land zal het beste kunnen bijdragen tot het verkrijgen van een rechtvaardige herstelregeling en deze laatste is een wezenlijke voorwaarde voor den door de geallieerden nagestreefden „rechtvaardigen en duurzamen vrede”, die nog gewonnen moet worden!

G. J. HAMMERSTEIN, Econ. drs.

DE MONETAIRE SANEERING IN BELGIË.

Door de slechte verbindings met onze Zuidelijke naburen was het nog steeds niet mogelijk een eenigszins overzichtelijk beeld te krijgen van de maatregelen, welke in België in het najaar van 1944 genomen zijn ter saneering van het geldwezen.

Zooewel de techniek van deze maatregelen, alsook het effect ervan, zijn voor ons hier te lande, die nog vóór de monetaire saneering staan, van zeer veel belang; vooral daar het resultaat van de saneeringsmaatregelen in beide landen van doorslaggevend betekenissen is voor de beantwoording van de vraag, of een spoedige invoering der monetaire- en handelsovereenkomst, welke de Nederlandsche en Belgische Regeeringen in Londen tijdens hun ballingschap hebben gesloten, al dan niet mogelijk zal zijn.

Alvorens een overzicht te geven van de maatregelen op zichzelf, wil ik een enkel woord wijden aan het feit, dat na afloop van dezen oorlog een geheel tegenovergestelde houding werd aangenomen, ten aanzien van de oplossing der naoorlogsche financiële problemen, dan na den vorigen oorlog.

Doordat men thans een beter inzicht heeft in de consequenties der verschillende financieel-politieke maatregelen en in de consequenties van het achterwege laten daarvan, heeft men praktisch in alle landen, waarin, tengevolge van

de roofpolitiek der bezetters, de geldhoeveelheid absoluut en relatief t.o.v. de hoeveelheid achtergelaten goederen te groot was, maatregelen genomen om langs „deflationistische weg” de overvloedige koopkracht blijvend of tijdelijk te elimineeren.

De ervaring, na den vorigen oorlog opgedaan met de politiek van non-interventie, was niet bepaald gunstig; men zag ditmaal in, dat een passieve houding der Overheid op het gebied van het geldwezen niet te verantwoorden was, doch aan den anderen kant zou een langdurige deflationistische economische politiek, zooals wij die in de jaren 1933 tot 1936 hebben gekend, wegens het enorme gebrek aan goederen catastrofaal zijn. De eenige mogelijkheid, die overbleef, was dus een plotseling ingevoerde serie maatregelen van deflationistische aard, zonder dat er echter een deflationistische doorwerking op het bedrijfsleven het gevolg van zou zijn. Dit laatste was te bereiken door op een sterk verlaagd peil van koopkracht opnieuw winstmogelijkheid voor het bedrijfsleven te openen en eventueel een kleine prijsstijging op de officieele markten toe te laten. Onvermijdelijk zou het plotseling terugbrengen van de hoeveelheid latente koopkracht op bijv. $\frac{1}{3}$ een storende werking op de activiteit van bepaalde bedrijven hebben, doch dit zou door een soepele toepassing en een tijdelijke credietverleening spoedig kunnen worden opgeheven. Dit is een nadeel, onvermijdelijk aan dezen vorm van saneering verbonden, doch het weegt niet op tegen de voordeelen van een snelle financiële en monetaire saneering van het economisch leven van een land.

Doel van de monetaire maatregelen.

Het doel van de monetaire maatregelen is duidelijk. In het kort samengevat komt het hier op neer:

a. verhinderen, dat de latente koopkracht, welke tijdens de bezetting is ontstaan, haar prijsstijgende werking onbeperkt zal uitoefenen en bovendien de productie in een andere richting zal trekken, dan de wegens het heerschende goederengebrek meest gewenschte. Principieel zal er bij een tekort aan goederen de tendens bestaan, dat de productie met den geringsten omweg het eerst ter hand wordt genomen, tenzij een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid van een krachtige prijsstijging in de toekomst, de productiemiddelen voor een langeren productieomweg zal aantrekken. Indien de Overheid het als haar taak beschouwd een rangorde van dringendheid voor de verschillende productierichtingen op te stellen, moet voorkomen worden, dat deze politiek doorkruist wordt door het winststreven van de particuliere ondernemer.

b. er moet naar worden gestreefd het staatsbudget weer in evenwicht te brengen, opdat deze t.g.v. opeenvolgende deficiten niet opnieuw tot verstoring van een evenwichtige prijsstructuur aanleiding zal geven. Dit zal moeten worden bereikt door een zoo spoedig mogelijke vermindering der schuldenlast.

Alle gelegenheden om den Staat middelen te doen toevoelen, welke haar schuldpositie verbeteren, moeten worden uitgebuit. Door het ongeldig verklaren der bankbiljetten kan een groot gedeelte van den particulieren bezitsaanwas, voorzover deze gedurende den oorlog tengevolge van belastingontduiking is ontstaan, direct bij niet-aanmelding, of indirect langs fiscaal weg bij wel-aanmelding, door den Staat worden achterhaald.

De ongeldigverklaring der bankbiljetten heeft den Belgischen Staat een winst opgeleverd van 10 a 12 milliard frs.

c. het prijsniveau in het binnenland stabiel te houden, zoodat de ruilverhouding t.o.v. het buitenland vastgelegd in den wisselkoers, niet steeds ongunstiger wordt, hetgeen in het bijzonder van belang is, daar voorloopig de invoerbehoefte uitermate groot zal blijven.

d. het in België nagestreefde doel der vermogensinventarisatie met de daaruit voortvloeiende mogelijkheid het belastbare inkomen en vermogen vast te stellen,

geldt in mindere mate voor Nederland, aangezien in België, in tegenstelling met Nederland, een vermogensbelasting tot dusver niet bestond. Dit wil niet zeggen, dat het voor Nederland niet van het grootste belang is om deze gelegenheid aan te grijpen ter controle van de vermogensaangiften. Het laat geen twijfel, dat, behalve het zgn. zwarte geld, er een groot verschil zal blijken te bestaan tusschen het totaal der laatste vermogensaangiften en het resultaat der controle.

De techniek der saneering.

A. Biljettencirculatie.

Toen de Belgische Regeering in de eerste dagen van September 1944 op haar grondgebied terugkeerde, bedroeg de totale omloop der betaalmiddelen ongeveer 160 milliard frs. tegen een circulatie van 50 milliard frs. op 1 Mei 1940; m.a.w. tengevolge van het wanbeheer van den bezetter was de totale geldomloop drie keer zoo groot geworden.

Alhoewel de Belgische Regeering door de gelijktijdige bevrijding van vrijwel het geheele grondgebied, de in het buitenland gedrukte bankbiljetten voor de omwisseling kon gebruiken, duurde het ruim een maand eer de biljetten ingevoerd en over het land gedistribueerd waren, zoodat toen pas met de intrekking der oude bankbiljetten een begin kon worden gemaakt. Op 6 October 1944 werd bekend gemaakt, dat op 9 October d.a.v. alle biljetten van frs. 100, 500, 1.000 en 10.000 hun karakter van wettig betaalmiddel zouden verliezen en onvervreemdbaar zouden worden verklaard. Alleen de kleine biljetten van frs. 50, 20 en 5, benevens de pasmunt, zouden in omloop blijven. Aangezien het totaal van deze geldvormen slechts frs. 4.900.000.000 van de frs. 104 milliard chartale circulatie uitmaakte, achtte de Regeering het geen bezwaar deze in omloop te laten, temeer daar, naar men meende, hierdoor het geldverkeer in belangrijk mindere mate zou stagneeren. De Regeering kon echter niet verhinderen, dat de kleine coupures in groote mate werden vastgehouden en op die manier toch aan de circulatie onttrokken werden. Het is duidelijk, dat, ingeval de Nederlandsche Regeering hetzelfde zou doen, de kleine coupures oogenblikkelijk zouden worden gebruikt om het zwarte geld te doen „onderduiken”, juist nu hier te lande zoo veel langer de gelegenheid bestaat om het zwarte geld in deze vormen van betaalmiddelen door de periode van saneering heen te brengen. De mededeeling van de Nederlandsche Regeering, dat het in haar voornemen ligt ook de zilverbons en pasmunt tegelijkertijd met het andere bankpapier ongeldig te verklaren, heeft ons behoeft voor de ellende, die het gevolg zou zijn van het oppotten dezer betaalmiddelen. (Het verschijnsel, dat thans de sigaret tot „betaalmiddel” is verheven, is dan ook een direct uitvloeisel van deze bekendmaking).

Om dadelijk een bedrag in circulatie te brengen werd bepaald, dat tusschen 9 en 13 October 1944 per hoofd der bevolking frs. 2.000 ineens in nieuwe biljetten konden worden omgewisseld. Dit kon geschieden bij alle banken en postkantoren. Om te voorkomen, dat eenzelfde persoon meermalen tot omwisseling van frs. 2.000 zou overgaan, werd bepaald, dat deze bij de omwisseling een bon der distributiekaarten van de leden van zijn gezin moest afgeven. Het bedrag, dat een hoofd van een gezin boven het bedrag van frs. 2.000 per gezinslid onder zich had, moest in dezelfde periode van 9 tot 13 October worden aangegeven.

De aangevers werden eerst later, t.w. tusschen 3 en 16 November d.a.v., in de gelegenheid gesteld de aangegeven biljetten in te leveren. Om te voorkomen, dat een dubbele aangifte werd gedaan, moest bij de aangifte een bon van de distributiekaart „Hoofd” worden afgegeven. Van het ingeleverde aangegeven bedrag werd frs. 3.000 ter vrije beschikking gesteld, met dien verstande, dat, indien het aangegeven bedrag minder dan frs. 3.000 bedroeg, dit direct, en ingeval dit meer dan frs. 3.000 bedroeg

van 17 November af, werd uitbetaald. Fracties beneden de frs. 1.000 werden eenvoudigheidshalve tegelijkertijd uitgekeerd, zoodat op de geblokkeerde rekeningen slechts tegoeden van veelvouden van frs. 1.000 bleven staan.

Van dit resteerende bedrag zou 40% tijdelijk en 60% definitief geblokkeerd blijven. De tijdelijk geblokkeerde saldi zouden successievelijk, naar rato van de toeneming der economische bedrijvigheid, worden vrijgegeven. Voor de definitief geblokkeerde saldi zou een regeling tot consolidatie t.z.t. getroffen worden.

De kassaldi van overheidsinstanties, spoorwegmaatschappijen, bank- en credietinstellingen, spaarbanken en instellingen van socialen, cultureelen of liefdadigen aard vielen buiten de blokkeeringsvoorschriften. Hun biljettenbezit kon direct worden omgewisseld in nieuwe biljetten.

B. Immobilisatie van het girale geld.

De rekening-courant saldi, deposito's en spaartegoeden met een opzeggingstermijn van minder dan 2 jaar, werden tezelfder tijd geblokkeerd. Doch om aan de verkeersbehoefte tegemoet te komen, werd terstond, ter keuze van den rekeninghouder, vrijgegeven:

- a. saldo per 9 Mei 1940 of,
- b. 10% van het saldo van 8 October 1944, of
- c. frs. 1.000 per lid van het personeel, ingeval het een natuurlijke- of rechtspersoon betreft, welke is ingeschreven in het handelsregister, vermeerderd met een later op 17 November 1944 vrijgegeven bedrag van frs. 3.000. Bovendien werd later de mogelijkheid geopend aan rekeninghouders, wier tegoed op 6 October 1944 kleiner was, dan dat op 9 Mei 1940, dit verschil ten laste van hun geblokkeerde biljettenrekening op te nemen. Hiermede werd beoogd, de rekeninghouders, die door de omzetting tijdens den oorlog van hun R.C.-tegoed in bankbiljetten, niet in een ongunstiger positie te brengen ten opzichte van degenen, die er geen bezwaar in zagen hun R.C.-tegoed als zoodanig aan te houden.

Het na deze vrijstellingen resteerende bedrag werd op dezelfde wijze als de biljettenrekeningen voor 40% tijdelijk en voor 60% duurzaam geblokkeerd.

Uiteraard werden in het bijzonder de rekeningen van het bedrijfsleven door deze blokkade getroffen, zoodat op dit gebied spoedig allerlei voorschriften kwamen om aan de gerechtvaardigde behoeften tegemoet te komen. In het bijzonder ter betaling van loonen en salarissen was het noodzakelijk, dat op korten termijn een regeling werd getroffen. Men heeft dit gedaan door een algemeene machtiging te verleenen aan de werkgevers om 60 keer de hoofdbijdrage, welke zij in October 1944 aan de compensatiekassen hebben afgedragen, van hun tijdelijk onbeschikbaar vermogen (de 40%) op te nemen. Dit kwam neer op gemiddeld frs. 2.000 per werknemer. Aangezien aangenomen werd, dat het tegoed op de bankrekeningen der werkgevers op 9 Mei 1940, vermeerderd met frs. 2.000 per in hun dienst zijnde arbeider, voorloopig voldoende was om in de loopende behoeften (loonen etc.) te voorzien, waren verdere vrijmakingen alleen mogelijk, indien het „Comité de Déblocage” haar uitdrukkelijke toestemming hiertoe verleende. Dit comité is gemachtigd de helft van de tijdelijk onbeschikbare tegoeden (de 40%) vrij te geven, indien dit naar hun oordeel economisch noodzakelijk was. Naarmate de bedrijvigheid en de importen toenamen, was het gemotiveerd grotere liquide middelen aan het bedrijfsleven ter beschikking te stellen.

Er waren echter een groot aantal bedrijven, welke door het feit, dat zij bij het naderen van den oorlog in 1940 bij wijze van voorzorg een groote kas hadden aangelegd ten koste van hun banktegoed, thans in een uitermate ongunstige positie kwamen te verkeeren, aangezien zij hierdoor maar een gering bedrag van hun banktegoed konden vrij krijgen. Slechts met medewerking van het „Comité de Déblocage” en door credietopname konden

deze bedrijven uit de impasse komen, waarin zij door „wijs beleid” geraakt waren.

Particuliere rekeninghouders hadden slechts in uitzonderingsgevallen de kans om verdere bedragen van hun rekening vrij te krijgen. Slechts zij, die oorlogsschaden geleden hadden, of zij, die moesten evacueren, konden een aanvraag indienen bij het déblocagecomité. Ook belastingen konden ten laste van de geblokkeerde 40% voldaan worden.

Later is nog een maatregel getroffen om te voorzien in de gevallen, dat bepaalde personen uit hoofde van hun beroep, gelden onder zich hadden van anderen, zoals notarissen, advocaten, effectenmakelaars, assuradeuren, etc. Deze personen werden gerechtigd de zich onder hun berusting bevindende bedragen van hun tegoeden af te zonderen en aan de begunstigen of lastgevers over te dragen. Deze bedragen werden voor 40% van hun tijdelijk en voor 60% van hun definitief geblokkeerd tegoed afgeboekt, om in dezelfde verhouding op de rekening der begunstigen of lastgevers te worden gecrediteerd.

Nog een enkel woord over de afwikkeling van het definitief geblokkeerd tegoed (de 60%). Voorzover dit tegoed niet door de oorlogswinstheffing wordt geabsorbeerd, schijnt men dit te willen afwickelen door de rekeninghouders voor hun tegoed een voorlooppig geblokkeerde staatsschuld tegen een gestaffeld laag rentepercentage te geven. Na verloop van jaren zouden deze staatsschulden in den één of anderen vorm overdraagbaar worden. Het is duidelijk, dat dit een zeer rigoreuze maatregel zou zijn, doch het laatste woord op dit punt is nog niet gesproken.

De mogelijkheid van credietverleening.

Opdat de opzet van de maatregelen niet teniet zou worden gedaan door een ruime credietverleening, werd de liquiditeit van de banken tegelijkertijd aan banden gelegd door de bepaling, dat de looptijd van alle schatkistbiljetten welke tusschen 9 October 1944 en 8 October 1945 zouden vervallen, met één jaar zouden worden verlengd. Terwijl dus de toegelaten beschikkingen, t.w. de vrijgave van frs. 3.000 plus saldo per 9 Mei 1940, benevens de vrijgegeven bedragen voor de bedrijven voor loonen etc., over de door haar cliënten aangehouden tegoeden direct ten laste van het door de banken bij de Nationale Bank aangehouden saldo moesten worden gehonoreerd, werd de geldmarkt door bovengenoemde maatregel uiterst krap gehouden. Bovendien werd nog bepaald, dat alle credietaanvragen van méér dan 1 miljoen frs. aan de Nationale Bank en aan de Bankcommissie moesten worden voorgelegd, terwijl te allen tijde een opgave door deze instellingen kon worden gevraagd van alle verleende credieten. Niettegenstaande deze maatregelen is de post „Diverse Debiteuren” der gezamenlijke Belgische banken in het laatste kwartaal 1944 met ca. 2 milliard toegenomen tot een bedrag van 5,9 milliard. Het kan dus niet ontkend worden, dat de banken toch nog een vrij aanzienlijke hoeveelheid crediet hebben verleend, alhoewel dit op de totale geldcirculatie per ultimo December 1944 ter hoogte van 66 milliard slechts een kleinen invloed zal hebben gehad.

Beoordeeling van het resultaat der genomen maatregelen.

Veel belangrijker was de circulatievermeerdering, welke het gevolg was van de overheidsuitgaven, hetzij voor rekening van den Belgischen Staat direct, hetzij voor de uiteindelijke rekening van de geallieerde mogendheden.

De vordering van de Nationale Bank op den Staat steeg in het laatste kwartaal 1944 van frs. 14 milliard tot frs. 32,5 milliard, terwijl de biljettencirculatie in de periode tusschen 9 October en 11 Januari 1945 toenam met ca. 13 milliard. Hieruit blijkt wel, dat bij de beoordeeling van het resultaat de circulatievermeerdering tengevolge van de staatsuitgaven een allesoverheerschende rol speelt. In het eerste kwartaal 1945 gaat het proces van financiering der staatstekorten door de Nationale Bank verder. In die perio-

de stijgt de vordering van de Nationale Bank op den Belgischen Staat met ca. frs. 10 milliard, terwijl de biljettencirculatie met eenzelfde bedrag toeneemt. In de maand April schijnt er echter een einde te komen aan deze ontwikkeling, aangezien dan geen verdere stijging van de vordering der Nationale Bank op den Staat plaatsvindt.

Er moet echter op gewezen worden, dat tegenover een groot gedeelte van de bij de Nationale Bank ondergebrachte staatsschuld een vordering staat op de geallieerden, hetzij op „Lend and Lease” basis, hetzij een directe vordering op de Amerikaansche en Engelsche schatkist. Eind Juli werd de totale hoogte van deze vordering op frs. 20 milliard geschat. Hoewel deze vordering niet geheel gelijk te stellen is met goud of buitenlandsche deviezen (wegens Lend and Lease bepalingen), is het toch een vorm van „samengebalde” kööpkracht, welke straks, wanneer deze door de importeurs wordt aangesproken, een terugvloeien van betaalmiddelen (voorzoover de banken hiervoor geen crediet behoeven te verlenen) naar de Nationale Bank tot gevolg zal hebben. Intusschen heeft het echter in het binnenland ongetwijfeld een belangrijke prijsstijging veroorzaakt. De vermeerdering der hoeveelheid goederen, welke gedurende deze periode van circulatietoename heeft plaats gehad, is ongetwijfeld aanzienlijk minder dan de in dezelfde periode opgetreden geldvermeerdering. Het is duidelijk, dat deze gang van zaken nauwelijks kon worden verhinderd. De oorlogsvoering op Belgisch gebied stelde eischen, waaraan niet kon worden ontkomen. De theoretische mogelijkheid, om dezen gang van zaken te ontgaan, was een krachtig opschroeven der belastinginkomsten.

Dat dit in België in den afgelopen winter niet zoo maar ineens mogelijk was, behoeft nauwelijks te worden gezegd. Men kan hieruit de conclusie trekken, dat de bovenstaande oorzaken de waarneming van het resultaat in hooge mate vertroebeld hebben.

Een tweede factor, welke het resultaat ongunstig beïnvloed heeft, is het feit, dat de complementeerende maatregelen, t.w.: de

- a. vermogensheffing,
- b. absorbeering der oorlogswinsten door een fiscale heffing,
- c. regeling der definitief geblokkeerde tegoeden (60%), nog niet zijn getroffen.

Dit is van belang, aangezien langs dezen weg de staatschulden weer tot een eenigszins dragelijk peil teruggebracht moeten worden, opdat het gewone budget kan worden ontdaan van de schier ondragelijke rente- en afllossingslasten.

De politieke ontwikkeling in België gedurende de laatste maanden is wel de hoofdoorzaak, dat deze onderdelen van de saneering nog niet ter hand zijn genomen.

Resumeerend zou ik willen vaststellen, dat de in België genomen maatregelen haar doeltreffendheid absoluut bewezen hebben, doch dat er storende factoren zijn opgetreden, die deels te voorkomen waren geweest (de te late invoering der complementeerende maatregelen), doch deels onvermijdelijk waren. De onvermijdelijke factor zal voor Nederland naar alle waarschijnlijkheid niet optreden, de te voorkomen factor moge door wijs beleid ook inderdaad voorkomen worden.

G. A. SURIE.

AANTEEKENINGEN.

DOCUMENTATIE OVER DE WETGEVING IN NEDERLAND IN OORLOGSTIJD.

De Directeur-Generaal der P.T.T. deelt mede, dat het Documentatiebureau van het Hoofdbestuur der P.T.T. een artikelsgewijze documentatie heeft samengesteld van de Nederlandsche wetgeving, voorzover deze is gewijzigd door de Duitsche bezetting, alsmede van de verordeningen en beschikkingen, geplaatst in het Verordeningenblad en in de Nederlandsche Staatscourant. De bedoeling van deze documentatie is, dat hij, die gegevens omtrent de gewijzigde wetgeving, of de verordeningen en beschikkingen noodig heeft, deze geordend bijeen kan vinden.

Het betreft hier geen klapper, maar een verzameling van de officieele stukken, waarvan dus maar één exemplaar aanwezig is. De gang van zaken zal in normale gevallen zoo moeten zijn, dat de belangstellenden zich in persoon wenden tot den heer H. Icke, chef van de Bibliotheek en het Documentatiebureau der P.T.T., Ieplaan 23 te 's-Gravenhage en bij hem uit de stukken de noodige aantekeningen maken. Mocht, in bepaalde gevallen, iemand niet in staat zijn bij den heer Icke te komen, dan heeft deze zich bereid verklaard, na mededeeling van het te bestudeeren onderwerp, een opgaf van de desbetreffende stukken op te zenden.

REDIFON RADIO VERWARMING.

In aansluiting op het artikel van Prof. Dr. G. Holst in „E.-S.B.” van 15 Augustus jl. over den technischen wetenschappelijken achterstand, publiceeren wij eenige belangwekkende mededeelingen betreffende een Britsche bijdrage tot industriele efficiency, welke wij ontleenen aan een bericht van den „Press Attaché to the British Embassy”.

Tot de vele bijdragen, welke het Engelsche radio-onderzoek aan de oorlogspanning heeft geleverd, behoort er één, welke voorbestemd is niet alleen een groote rol te spelen bij het zich opnieuw helpen vestigen — op efficiënte en concurrerende basis — van de Engelsche industrie na den oorlog, maar die tevens een nieuwen exporthandel in technische uitrusting schept van groot belang voor overzeesche producenten, zóowel op landbouwkundig als industrieel gebied.

In de gedachten van het publiek is radio gewoonlijk slechts verbonden met de begrippen „draadloze communicatie” en „omroep”. Enkelen kennen haar ook in den vorm van medische diathermie, maar voor de meesten zal het wel als een nieuwtje komen, dat de energie der radiogolven thans ook gebruikt kan worden voor het verhitten van hout, klei, rubber, kunsthars, voedsel, vezels, graan, textiel, staal, koper en een menigte andere materialen.

Op één of twee uitzonderingen na, zijn de methoden van verhitting, welke de moderne industrie toepast, fundamenteel gelijk aan die van vroeger eeuwen; zij berusten op het geleiden of uitstralen van de warmte-energie eener externe bron tot in het behandelde materiaal. Dit heeft in het oog springende grenzen en nadeelen. In de eerste plaats de energieverpilling bij het opvoeren der temperatuur van het verhittingselement, hetgeen een geringe efficiency beteekent. Voorts worden aan de moderne fabricatiemethoden beperkingen opgelegd, doordat overbrenging van energie eerst dan snel kan plaats vinden, als de temperatuur van de warmtebron hoog is in vergelijking met de oppervlakte van datgene, waarin de warmte moet worden gedreven. Zulk een situatie kan maar zelden worden geduld, omdat zij verbranding, schilferen en andere oververhittingsbezwaren veroorzaakt, die materiaalverlies en nabewerkingen met zich brengen.

Gegeven een bepaalde grens voor den aanvangswarmte-

graad, wordt het dus om te beginnen zeer moeilijk binnen redelijken tijd een gelijke temperatuurstijging te verkrijgen (behalve voor de allerdunde doorsneden) in slechte geleiders zooals hout, rubber, kunsthars, klei, graan en voedingsmiddelen in het algemeen, textiel en een massa andere stoffen.

Aan den anderen kant heeft de staalindustrie een precies tegenovergesteld probleem bij het maken van de harde buitenlagen, zoo veelvuldig benoodigd voor machinerieën en gereedschappen. Hitte wordt zoo snel weggeleid van de oppervlakte naar het binnenste der metalen, dat het practisch onmogelijk is door een externe bron, zooals een oven, de energie te doen leveren in een tempo en onder omstandigheden, die de hoop rechtvaardigen, dat de hooge hardingstemperaturen tot de verlangde diepten van een paar duizendste of honderdste centimeter beperkt kunnen worden. Daardoor wordt het noodig gecompliceerde werkmethoden toe te passen om deze resultaten te bereiken.

Het Redifon-radio-verhittingsprocédé verschafft nu een middel om warmte rechtstreeks in de in bewerking zijnde substantie op te wekken (hetzij gelijkelijk door haar geheele massa of sterk geconcentreerd), in graden, die beheerscht worden door de behoeften en eigenschappen van het werk. Het is plooibaar, gemakkelijk te controleeren en resulteert gewoonlijk in een verbeterde kwaliteit, grootere snelheid en betere uniformiteit van het product. Voorts geeft het een nieuw hulpmiddel in handen van de ingenieurs der onderzoekings- en ontwikkelingslaboratoria, een hulpmiddel, dat perspectieven opent van tot nu toe onuitvoerbare technische vorderingen. Om een voorbeeld te noemen: de tijd, die noodig is om het hart van een 5 centimeter dik blok hout tot een temperatuur van 140° C. te verwarmen — door contact met aanliggende stalen platen van dezelfde temperatuur — bedraagt meer dan 3 uur. Radioverhitting bereikt dit resultaat in 1 minuut, of zelfs nog sneller indien verlangd, terwijl zij in tegenstelling tot deze diepe warmte-penetratie, de tanden van een zaagblad hardt in tweevijfde seconde zonder de staalstructuur van het blad zelf te beïnvloeden.

Rediffusion Limited heeft in Groot-Brittannië voor deze radioverhittingstechniek den weg bereid, en nu de vrede is gekomen, organiseert zij een tentoonstelling te Londen, welke van 21 tot en met 28 September a.s. zal zijn geopend.

Zij zal omvatten een afdeling, gewijd aan de theorie der radioverhitting en monsters van de vele materialen en producten, waarvoor het procédé gebruikt kan worden. Vervolgens eenige voorbeelden van de versnelling, welke bereikt kan worden in verscheidene industriële methoden. Voorts een afdeling voor radioverhittingsoutillage met inbegrip van demonstraties van giet- en perswerk, voorverwarming van rubber, drogen van dikke lagen textiel, concentratie van oplossingen in vacuum, warmtebehandeling van staal, thermo-plastisch lasschen, en lijmen van meubilair en andere houtconstructies.

Men hoopt, dat door deze eerste expositie, gewijd aan radio-verwarmingstechniek, Rediffusion Limited een essentiële bijdrage zal leveren tot het gebruik eener Britsche technische topprestatie over de geheele wereld.

ONTVANGEN BOEKEN.

Brand en ontploffing en de aansprakelijkheid van den brandverzekeraar door Dr. P. D. Pestman. Uitg. Moorman's Periodieke Pers, Den Haag 1944. f 4.75. 170 blz.

Onderneming en rechtsvorm, Proefschrift door J. Ph. M. van Campen. Uitg. Dekker & v. d. Vegt N.V., 1945. 135 pag.

Prijzen en rentevoet in Nederland na den oorlog door Prof. Dr. J. R. M. v. d. Brink. Uitg. Elsevier, Amsterdam. 1944. 95 blz.

DE NEDERLANDSCHE BANK.
Verkorte balans op 27 Augustus 1945.

Activa.			
Binnenl. Wissels, Promessen, enz.	{ Hfdbank. f — Bijbank " — Agentsch. " 100.000	f	100.000
Papier op het buitenland	.....	f	4.430.806.330
Correspondenten i. h. buitenl.	.....	"	41.446.579
Buitenl. betaalmiddelen (excl. pasmunt)	.....	"	15.563.190
		f	4.487.816.100
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 125.349.541 Bijbank " 697.441 Agentsch. " 8.891.743		
		f	132.938.724
Op Effecten enz.	.....	f	132.938.724
Op Goederen en Ceelen	.....	"	—
		f	132.938.724
Voorschotten aan het Rijk	.....	"	—
Munt en muntmateriaal:			
Gouden munt en gouden muntmateriaal	.....	f	712.789.754
Zilveren munt, enz.	.....	"	435.808
		f	713.225.562
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfond's	.....	"	76.361.249
Gebouwen en meubelen der Bank	.....	"	3.000.000
Diverse rekeningen	.....	"	30.599.972
		f	5.444.041.608
Passiva.			
Kapitaal	.....	f	20.000.000
Reservefond's	.....	"	13.871.297
Bijzondere reserve (winst herwaardeering goud-voorraad per 2 Juli 1945)	.....	"	209.277.097
Anderen bijzondere reserves	.....	"	74.414.834
Pensioenfond's	.....	"	14.723.683
Bankbiljetten in omloop	.....	"	2.573.488.730
Bankassigtiën in omloop	.....	"	121.510
Rekening-courant saldo's:			
's Rijks Schatkist	.....	f	369.754.700
's Rijks Schatkist: spec. rek.	.....	"	105.248.500
Anderen saldo's	.....	"	1.914.749.280
		f	2.389.752.480
Diverse rekeningen	.....	"	148.391.977
		f	5.444.041.608
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	.....	f	—
¹ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Vet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	.....	"	44.800.525
² Waarvan geblokkeerd wegens inlevering van bank- en muntbiljetten van f 100.—	.....	"	1.338.169.076

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen ²⁾	Totaal activa	Totaal opeisb. schulden
27 Aug. '45	5.201.042	163.639	5.444.042	4.963.363
20 " " '45	5.201.263	163.781	5.444.405	4.963.748
13 " " '45	5.201.385	188.961	5.475.708	4.995.073
6 " " '45	5.201.602	409.624	5.696.597	5.215.427
30 Juli '45	5.201.741	479.183	5.766.297	5.285.164
23 " " '45	5.201.574	531.318	5.818.265	5.337.112
16 " " '45	5.201.574	675.713	5.969.160	5.482.876
9 " " '45	5.201.645	755.510	6.043.040	5.562.929
2 " " '45	5.201.606	786.387	6.073.902	5.594.655
25 Juni '45	5.419.890	509.896	6.015.696	5.747.009
18 " " '45	5.419.929	532.377	6.038.219	5.769.462
11 " " '45	5.419.908	569.447	6.075.275	5.806.693
4 " " '45	5.419.811	878.246	6.383.977	6.115.294
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassigtiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkistpapier rechtstr. ondergebracht
27 Aug. '45	2.573.489	2.389.752	148.513	C. 475.003	—
20 " " '45	2.722.632	2.241.025	148.462	C. 414.663	—
13 " " '45	2.858.039	2.136.944	148.437	C. 302.816	18.000
6 " " '45	3.086.507	2.127.047	150.755	C. 360.133	239.000
30 Juli '45	3.447.841	1.937.293	148.876	C. 230.142	318.000
23 " " '45	4.005.187	1.331.485	149.609	C. 108.567	361.000
16 " " '45	4.676.466	663.320	148.160	C. 139.437	509.000
9 " " '45	4.901.351	641.465	147.985	C. 148.233	595.000
2 " " '45	4.960.365	746.111	147.163	C. 105.130	592.000
25 Juni '45	4.997.821	695.336	148.582	C. 231.565	309.000
18 " " '45	5.070.985	638.719	148.557	C. 202.300	369.000
11 " " '45	5.163.075	848.878	150.384	C. 105.801	404.000
4 " " '45	5.263.855	255.763	148.423	C. 347.156	724.000
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ De posten „Correspondenten in het buitenland“ en „Buitenlandse betaalmiddelen (excl. pasmunt)“, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen“, zijn van 5 Juli 1943 af opgenomen onder de buitenlandse portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen“.

„HOLLANDIA“
HOLLANDSCHE FABRIEK VAN MELK-
PRODUCTEN EN VOEDINGSMIDDELEN N.V.
HOOFDKANTOOR TE
VLAARDINGEN

Onze Financieel-Economische Afdeling.
BUREAU „RECHTSHERSTEL“
staat te Uwen dienste ter zake van
ACTIES VOOR RECHTSHERSTEL
ingevolge K.B. E. 100.

INLICHTINGEN EN BROCHURE OP
AANVRAAG GRATIS VERKRIJGBAAR

INCASSO - BANK

HET
FINANCIEELE DAGBLAD
voorheen *Amsterdamsch Effectenblad en*
Dagelijksche Beurscourant
geeft voorlichting over de nieuwe maatregelen

- het bedrijf-leven
- effecten en coupons
- geld en deviezen
- uitlotingen
- belastingen, etc.

Abonnement per kwart. f 9.—. N.Z. Voorburgwal 289, A'dam C. - Tel. 30545 - 36173 - 43598

VAN DIJK & Co.

EENDRACHTSWEG 11 — ROTTERDAM

Makelaars en Commissionairs in Effecten
Effecten - Coupons - Vermogensbeheer

Telefoon 20845 — 21889 — 40631

Beurs Nis 6 — Telefoon 24178 — 24378

SCHRIFTELIJKE CURSUS
VOOR MODERNE
BEDRIJFSADMINISTRATIE

Leidt op voor het examen moderne bedrijfsadministratie —
Behandelt o.a. administratieve organisatie, de rekeningstelsels,
voor- en nacalculatie, standaardkosten en budgetteering, loon-
stelsels en loonadministratie, bedrijfsstatistiek, toepassingen in
verschillende bedrijven. — Biedt uitstekend verzorgde lessen
en beschrijvingen, uitvoerige en gedegen correctie van de
uitgewerkte vraagstukken, alle gewenschte voorlichting op
studiegebied — Beschikt over talrijke medewerkers uit de
praktijk van het bedrijfsleven — Verzorgt behalve den hoofd-
cursus ook voorbereidende, aanvullende en repetitiecurssussen.

Prospectus op aanvraag

SECRETARIAAT BEURSGEBOUW
KAMER 321 — ROTTERDAM

HAV BANK - SCHIEDAM*Levensverzekering en Lijfrente*

HERSTEL EN VERNIEUWING
**NEDERLANDSCHE
 HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.**
 Uw RAADSMAN en BANKIER

GRAANFACTORY

EXPEDITIE

BEVRACHTING

OP- EN OVERSLAG

LADING-CONTROLE

BEMONSTERING

Peterson**HAVENBEDRIJF****ROTTERDAM**

TELEF. 72872

POSTBUS 893

G. B. J. J.

ADVIESBUREAU SLUITER

VOOR ADMINISTRATIE EN BEDRIJFSORGANISATIE

... kan U goede diensten bewijzen
 bij den opbouw van de administra-
 tieve organisatie van Uw bedrijf.
 Singel 194 Amsterdam (C) Tel. 45912

't Glas voor

- BOUWVAKKEN
- SCHEEPVAART
- INDUSTRIE
- RECLAME
- KUNSTNIJVERHEID

levert

Glasindustrie

Pieterman N.V.

Westvest 17 — Schiedam
 R'dam: Schied. Singel 46
 Nieuwe Binnenweg 309

De Aanvullende Brandpolis

van

*De „Assumij“ van 1896 N.V.
 's-Gravenhage*

UW TOEKOMST IS VEILIG met een polis van de

ALGEMEENE FRIESCHE
 LEVENSVERZEKERING MIJ.

of de

GROOT-NOORDHOLLANDSCHE
 VAN 1845

LEEUWARDEN (Burmaniahuis) AMSTERDAM (v. Brienenhuis)

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken**N.V. Louis Dobbelman****Rotterdam**

KOFFIE

THEE

**N.V. Gebr. van Uden's
Scheepvaart- en Agentuur-Mij.****Shipowners - Brokers**

Rotterdam — Amsterdam — Zaandam

Juist nu bieden de Watson machines, behorende tot het
 Hollerith-systeem, U de mogelijkheid op efficiënte
 en snelle wijze dié administratieve voorlichting te geven, welke voor
 den wederopbouw van het Nederlandsche Bedrijfsleven, noodzakelijk is
 Onze afdeling Organisatie is paraat om U een alleszins deskundig
 advies omtrent de oplossing van Uw administratieve en organisatorische
 problemen voor te leggen.

Het is mogelijk, zij het in beperkte mate, op korten termijn weer
 Watson machines (Hollerith-systeem) te leveren.

„WATSON“ Bedrijfsmachine. Maatschappij N.V.
 Frederiksplein 34, Amsterdam-C — Tel. nrs: 33406, 33656, 31856

Huygen & Wessel c.v.

**VERWARMING
 VENTILATIE
 LUCHTBEHANDELING**

**Amersfoort - Amsterdam
 Apeldoorn - Rotterdam - Leeuwarden**